

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav hospodářských a sociálních dějin

Bakalářská práce

Martin Hakl

Vznik a vývoj uranového průmyslu v Československu v letech 1945-1960

Origin and development of uranium industry of Czechoslovakia in
1945-1960

Praha 2019

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Drahomír Jančík, CSc.

Poděkování:

Za vedení práce, za laskavou ochotu a za velkou pomoc děkuji Prof. PhDr.. Drahomíru Jančíkovi, CSc. Velmi také děkuji své rodině, přítelkyni a přátelům.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 9. května 2021

Martin Hakl

Klíčová slova (česky)

uranový průmysl, Jáchymov, hospodářské vztahy, ČSR-SSSR 1945-60

Klíčová slova (anglicky):

uranium industry, Jachymov, economic relations, ČSR-SSSR 1945-60

Abstrakt (česky)

Práce popisuje vznik, založení a vývoj československého uranového průmyslu od konce druhé světové války do konce padesátých let 20. století. Mapuje vývoj tohoto odvětví na základě několika vybraných faktorů, na kterých lze dobře vysledovat určité změny, které se s přibývajícím časem začaly projevovat. Sleduje také vývoj vzájemných bilaterálních obchodních vztahů mezi Československem a Sovětským svazem.

Cílem této práce je popsat politicko-ekonomické důvody, které vedly k rozvoji nového průmyslového oboru a na základě příkladů zvážit, zda jeho vznik byl pro nově obnovenou republiku po roce 1945 výhodný, či naopak přinesl značné potíže.

Abstract (in English):

This thesis describes the origins, establishment and development of the Czechoslovak uranium industry from the end of the Second World War to the end of the 1950s. It surveys the development of this field based on several chosen factors that demonstrate certain changes that occurred over time. It also focuses on the development of bilateral business relations between Czechoslovakia and the Soviet Union.

The primary aim of this thesis is to describe the politico-economic causes which led to the genesis of a new industrial branch. Secondly, the thesis strives to consider whether the foundation of this branch was beneficial for the newly restored republic after the year 1945 or whether it instead introduced considerable difficulties.

Obsah

ÚVOD	7
1 POVÁLEČNÁ SITUACE V JÁCHYMOVSKÝCH DOLECH	9
2 SOVĚTSKO-ČESKOSLOVENSKÁ URANOVÁ SMLOUVA	11
3 STRUKTURA JÁCHYMOVSKÉHO PODNIKU A SMÍŠENÉ ČESKOSLOVENSKO-SOVĚTSKÉ KOMISE	22
4 GEOLOGICKÝ PRŮZKUM ČESKOSLOVENSKÉHO ÚZEMÍ	27
5 TĚŽBA	35
6 PRACOVNÍ SÍLY V URANOVÉM PRŮMYSLU	44
7 INVESTICE A FINANCOVÁNÍ URANOVÉHO PRŮMYSLU	60
7.1 INVESTICE DO BYTOVÉ VÝSTAVBY	63
8 CENA URANU	67
9 ZÁVĚR	69
10 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:	71
11 SEZNAM ZKRATEK:	74

Úvod

Cílem této práce je zmapovat vznik a vývoj uranového průmyslu v Československu po roce 1945, kdy toto odvětví vzniká jako samostatný průmyslový obor. Není zodpovědné popírat, že těžba tohoto přírodního materiálu v této oblasti neprobíhala již dříve,¹ ale tato práce hodlá sledovat vývoj toto průmyslového sektoru až od konce druhé světové války, neboť v tomto roce začíná systematictější a zejména politicky motivovaný zájem o tuto surovinu, což vede ke vzniku specializovaného odvětví.

Na základě získaných poznatků má práce za cíl posoudit důsledky této ekonomické činnosti a pokusit se zhodnotit, zda byla těžba uranu pro Československo výhodná, či nikoli.

Práce se především opírá o primární pramenné dokumenty, jimiž jsou výroční zprávy o Splnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin, které byly předkládány ÚV KSČ, a které byly laskavě poskytnuty Národním archivem v Praze.

Dále práce čerpá ze sekundární literatury k tématu uranového průmyslu. Mezi základní literaturu k tomuto tématu, kterou je bezpochyby potřeba zmínit, patří publikace Karla Kaplana a Václava Pacla „Tajný prostor Jáchymov“.² Ačkoli je tato publikace rozdělena na dvě části, z nichž druhá se věnuje především popisu života v jáchymovských dolech a sociálnímu životu horníků, předmětem této bakalářské práce není věnovat se tomuto tématu, ale spíše sledovat obecné ukazatele uranového průmyslu. Druhou publikací, ze které tato práce hojně čerpá, je ediční publikace vedená Klárou Pinerovou s názvem „Jáchymov – jeviště bouřlivého století“.³ Práce se také opírá o publikaci „Český uran – neznáme hospodářské a politické souvislosti“⁴ autora Františka Lepky, který v této knize představuje i některé technologické procesy celého odvětví. V neposlední řadě je nutné zmínit i práci Prokopa Tomka „Československý uran 1945 – 1989: těžba a prodej československého uranu v éře komunismu“⁵ a nejnovější publikaci k tomuto tématu „Na uranu záleží –

¹ ZEMAN, Zbyněk. KARLSCH, Rainer. Na uranu záleží! – Středoevropský uran v mezinárodní politice 1900-1960. Praha: Academia, 2020. s. 77

² KAPLAN, Karel. PACL, Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*. České Budějovice: Actys, 1993

³ PINEROVÁ, Klára (eds.). *Jáchymov – jeviště bouřlivého století*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2018

⁴ LEPKA, František. *Český uran. Neznámé hospodářské a politické souvislosti. 1945 – 2002*. Liberec: Knihy 555, 2003.

⁵ TOMEK, Prokop. *Československý uran 1945 – 1989: těžba a prodej československého uranu v éře komunismu*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 1999

středoevropský uran v mezinárodní politice 1900- 1960⁶ dvojice Zbyňka Zemana a Rainera Karlsche.

Dále práce čerpá z řady odborných studií, z nichž je nutné zmínit studii Drahomíra Jančíka „Vývoz československého uranu do Sovětského svazu v letech 1946-1959“⁷.

Práce je rozdělena do několika kapitol, které pojednávají o jednotlivých faktorech uranového průmyslu.

První kapitola je věnována ozřejmění časového kontextu po druhé světové válce v oblasti Jáchymova a o zvýšeném zájmu o něj zejména ze strany Sovětského svazu.

Druhá kapitola pojednává o přípravách a následném uzavření vzájemné smlouvy mezi Československem a Sovětským svazem, která vedla ke vzniku samotného průmyslového odvětví.

Třetí kapitola má za cíl osvětlit fungování společné smíšené komise, která měla dohlížet nad fungováním podniku a upozornit na jednotlivé struktury, které byly v tomto řízení obsaženy.

Čtvrtá kapitola se zabývá geologickým průzkumem československého území, který měl za cíl nalézt další uranová ložiska na našem území.

Pátá kapitola se věnuje otázce samotné těžby, přičemž se opírá o hodnoty z výročních zpráv uranových národních podniků a snaží se ukázat těžební vývoj v rámci jednotlivých let.

Šestá kapitola popisuje téma pracovních sil zaměstnaných v uranovém průmyslu, zejména vývoj a proměny zaměstnanosti. Jak již bylo řečeno, práce nemá za cíl zabývat se osudy jednotlivých horníků ani hodnotit jejich osobní zkušenosti či vzpomínky.

Sedmá kapitola se věnuje investicím, které byly pro fungování celého hospodářského odvětví stěžejní, a zároveň ve své podkapitole věnuje speciální investiční položce, která přímo nesouvisela s těžební činností, ale která pro celý sektor hrála významnou roli, a tou byly investice do bytové výstavby pro zaměstnance.

Poslední osmá kapitola je následně věnována otázce ceny, za kterou byl uran z Československa vykupován.

⁶ ZEMAN, Zbyněk. KARLSCH, Rainer. Na uranu záleží!

⁷ JANČÍK, Drahomír. Vývoz československého uranu do Sovětského svazu v letech 1946-1959. *Acta oeconomia Pragensia: vědecký sborník Vysoké školy ekonomické v Praze* 15 (2007), č. 7

1 Poválečná situace v Jáchymovských dolech

Po skončení druhé světové války se uran stal vojensky klíčovou a strategickou surovinou. Po svržení amerických atomových bomb na Hirošimu a Nagasaki šestého a devátého srpna 1945 Sovětský svaz začal intenzivně usilovat o získání vlastní jaderné zbraně, která by vyrovnala vojenskou převahu Spojených států amerických. Spojené státy americké jednak disponovaly vlastními uranovými zdroji z ložiska Colorado Plateau a také využívaly dovozu z kanadského Eldorada, či z naleziště Shinkolobwe v Belgickém Kongu. Sovětský svaz takovéto možnosti neměl. V jeho sféře vlivu byly nalezeny menší uranové zásoby v Tádžikistánu, Bulharsku a v sovětské okupační zóně Německa.

Novou možností pro SSSR se stal Jáchymov, kde se na konci druhé světové války těžila uranová ruda pro výrobu uranových barev a rádiu pro lékařské využití. Již v únoru 1945 sovětský politik Levrentij Pavlovič Berija obdržel od agenta KGB Merkulova zprávu o československém uranu a hned v srpnu téhož roku byl v Sovětském svazu vytvořen „Zvláštní výbor pro atomovou bombu“ jemuž Berija osobně předsedal.⁸ Předběžné odhady sovětských odborníků na těžbu uranu v oblasti Jáchymova byly vypočteny pouze na 1000 tun.⁹

Jáchymovská oblast byla za války ušetřena velkých vojenských střetů, kromě 24. dubna 1945, kdy při náletu na Karlovy Vary dopadly tři pumy také u Jáchymova a Horního Žďáru. Bezprostředně po ukončení druhé světové války správu Jáchymova vykonával národní výbor v čele s Františkem Kroupou a správcem místních dolů byl jmenován ing. Jaroslav Pecák.¹⁰ Československý stát oficiálně převzal jáchymovské doly do své správy z rukou národního výboru 14. června 1945. Ing. Pecák byl také v květnu 1945 vyzván Ústřední správou státních báňských a hutních závodů v Praze, aby učinil prohlídku zařízení jáchymovských dolů Werner (později Rovnost), Svornost a na Štole saských šlechticů (následně Bratrství). Jeho inspekce shledala doly v naprostém pořádku.

Celkový počet zaměstnanců v dolech činil v únoru 1945 245 dělníků, z toho 115 byli sovětskými váleční zajatci a 130 německými obyvateli. Technicko-administrativních pracovníků na ředitelství a dolech bylo 20, z nichž 9 bylo říšskoněmeckých občanů a 11 místních

⁸ LEPKA, František. *Český uran*. s. 6.

⁹ TOMEK, Prokop. *Československý uran 1945 – 1989*. s. 3.

¹⁰ LEPKA, František. *Český uran*, s. 7.

příslušníků německé národnosti. Z uvedeného vyplývá, že žádní členové české národnosti zde nepracovali. Koncem května 1945 počet německých dělníků poklesl na 117.

V červnu 1945 Jaroslav Pecák jmenoval do závodních funkcí jednotlivých dolů Václava Hoštu, Viktora Prokše a Oskara Vostárka. Všichni tito muži vystudovali Horní školu v Duchcově a pracovali v jáchymovských dolech již před válkou. Vrchním dozorem nad všemi doly byl pověřen ing. František Truksa.¹¹ Ing. Pecák ve svých zprávách rovněž uváděl, že v květnu 1945 pracovalo na dole Rovnost 59 horníků, na dole Svornost 19 a na dole Bratrství vykonávalo činnost 39 důlních zaměstnanců.¹²

¹¹ STANĚK, Vlastimil. *Náš uran v roce 1945. Rozpravy Národního technického muzea v Praze. Studie z dějin hornictví* 28. (1999), č. 162, s. 33

¹² LEPKA, František. *Český uran*, s. 7.

2 Sovětsko-československá uranová smlouva

Na počátku příprav vzájemné bilaterální smlouvy mezi Československou republikou a SSSR stál již zmíněný zájem o uranové zásoby v Jáchymově. Tento zájem byl jasně demonstrován v okamžiku, kdy bez vědomí československé vlády doly obsadilo šedesát příslušníků Rudé armády, kteří umožňovali vstup pouze osobám majícím speciální propustku vydávanou sovětským vojenským štábem v Karlových Varech.¹³

Do Jáchymova dorazila 26. srpna 1945 skupina sovětských vojenských představitelů vedená velitelem Rudé armády v oblasti Karlovarých Varů generálem Michajlovem, a plukovníkem Semjonem Petrovičem Alexandrovem, geologem pracujícím pro NKVD,¹⁴ kteří si 27. a 28. srpna prohlédli doly a projevíli o ně velký zájem. Kromě jednotlivých vzorků vytěženého materiálu se dotazovali, zda se o zdejší doly zajímaly i jiné mezinárodní delegace a zda zdejší doly navštívili i představitelé jiných států. Československé ministerstvo národní obrany a zahraničních věcí bylo o těchto návštěvách informováno zodpovědným československým důstojníkem, ale nevědělo, jaký by k nim mělo zaujmout postoj. Reakce však přišla od československého předsedy vlády a předsedy sociální demokracie Zdeňka Fierlingera, který doporučil nepodnikat žádné kroky proti případným dalším sovětským návštěvám.¹⁵

Ještě v srpnu 1945 započala dvoustranná a přísně tajná jednání pod krycím názvem „Chalupa“¹⁶ o dohodě na těžbu a vývoz uranu do SSSR. Teprve v září byli k jednání přizváni i ministři, jejichž resortů se tato problematika bezprostředně dotýkala. Do té doby Československou republiku na jednáních zastupoval předseda vlády Zdeněk Fierlinger, s přímým vědomím prezidenta Edvarda Beneše. Celá vláda byla o chystané mezinárodní dohodě informována až v listopadu 1945. V čele sovětského vyjednávacího týmu stál sovětský vládní zmocněnec Ivan Bakulin a také plukovník Alexandrov.

Konsenzus na dohodě však nebyl zdaleka snadný. Československé a sovětské představy o finální dohodě se totiž značně lišily. Dle návrhu předsedy vlády Fierlingera, který předal sovětskému velvyslanci Velerjánu Zorinovi, trvala československá vláda na výhradním právu na těžbu uranové rudy, neboť ruda byla československým majetkem. Dále

¹³ KAPLAN, Karel. PACL, Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov..* s. 7

¹⁴ PINEROVÁ, Klára. Těžba uranové rudy. In: PINEROVÁ, Klára (eds.). *Jáchymov – jeviště bouřlivého století..* s. 126

¹⁵ KAPLAN, Karel. PACL, Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov.* s. 7

¹⁶ TOMEK, Prokop. *Československý uran 1945 – 1989..* s. 3-4

Fierlingerův návrh předpokládal vytvoření československého podniku, který by podléhal přímé státní kontrole a obdobný podnik v Sovětském svazu měl poskytnout československému technickou a vědeckou pomoc, za což jáchymovský podnik poskytne sovětskému polovinu vytěženého uranového materiálu. Československá vláda přislíbila do Sovětského svazu dodávat předem stanovené množství uranové rudy, což mělo být obsahem vzájemné mezinárodní hospodářské smlouvy. Rovněž požadovala, aby bezpečnost a ochrana výrobního tajemství byla v suverénní kompetenci československých bezpečnostních složek. Poslední bod československé představy počítal s tím, že výlohy a investice Sovětského svazu do československého podniku se odečtou z úhrady za dodanou rudu.

Sovětský návrh smlouvy, který předložil Ivan Bakulin 26. září 1945 na jednání s předsedou vlády Zdeňkem Fierlingerem, ministrem vnitra Václavem Noskem, ministrem národní obrany Ludvíkem Svobodou, ministrem průmyslu Bohumilem Laušmanem a náčelníkem hlavního štábu Bohumilem Bočkem, byl však v zásadním rozporu s československou představou vzájemné dohody. Sovětská delegace vedená Bakulinem požadovala vznik Smíšené sovětsko-československé Důlní akciové společnosti, která by byla provozována na principu parity. Sovětský svaz by do společného podniku vložil kapitál a finance na rozšíření výroby. Československý stát by měl předat společnosti ložisko, odvaly a hlubiny dolů. Dále by měl poskytnout této společnosti výhradní právo na geologický průzkum na celém území Československé republiky. Sovětský návrh také požadoval, aby všechny uranové rudy a koncentráty byly předány Sovětskému svazu a radium, které by se získalo při zpracování rud z Jáchymova, mělo připadnout z padesáti procent Československu a druhých padesát procent pak Sovětskému svazu. Poslední požadavek Bakulinova návrhu obsahoval koncepci organizační struktury nového podniku. Předsedou řídicího orgánu se měl stát československý představitel a místopředsedou sovětský zástupce. Naopak v případě výkonného řízení měla být situace opačná, tj. výkonným ředitelem měl být zástupce nominován Sovětským svazem a místopředsedou se měl stát československý odborník.

Sovětskou představu smlouvy však ihned odmítli zástupci sociální demokracie, tedy premiér Fierlinger a ministr průmyslu Laušman. Argumentovali faktem, že v situaci, kdy Československo plánuje rozsáhlé znárodnění zahraničního kapitálu v ČSR, nemůže vzniknout československo-sovětská akciová společnost, protože by se jednalo o závažný precedent, který by mohly napadnout jiné zahraniční společnosti.¹⁷ Toto odmítnutí sovětského návrhu předsedou vlády Fierlingerem je velmi zajímavé s ohledem na

¹⁷ KAPLAN, Karel. PACL, Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*. s. 7-8

skutečnost, že již od dob druhé světové války byl výhradním podporovatelem sovětské politiky, jak se domnívá historik Jan Němeček.¹⁸ Důvodem pro tento postoj mohla být jeho snaha ukázat prezidentu Edvardu Benešovi, že jako premiér hájí v první řadě na zájmy Československa a že nepodléhá zájmům Sovětského svazu.

Ačkoli jednání byla na čas přerušena, ochota československé strany vyhovět sovětským zájmům byla veliká. Krokem vstřícnosti bylo předání dosavadních uranových zásob uložených v Příbrami. Zdeněk Fierlinger si uvědomoval enormní zájem Sovětského svazu na získání uranu a chtěl tento zájem využít například k podpoře územních zisků Československa vůči Polsku.¹⁹ Proto také tento názor prosazoval při setkání s Edvardem Benešem 7. října v Sezimově Ústí. Předseda vlády přesvědčoval prezidenta, že vyhovění sovětským záměrům bude v národním zájmu a Sovětský svaz na oplátku podpoří nárok Československa na úpravu jeho severních hranic v oblasti Ratiborska, Hlubčicka a Kladska. Kalkul československého premiéra, který pro tuto myšlenku získal podporu prezidenta a také předsednictva vlády, se však později ukázal jako chybný.

V říjnu 1945 do jednání razantně vstoupil také ministr zahraničních věcí Sovětského svazu Vjačeslav Michajlovič Molotov, který důrazně požadoval vytvoření společného akciového podniku a místo, aby se vyjádřil k návrhu Fierlingera, dál setrval na pozicích původní sovětské koncepce dohody. Zdeněk Fierlinger 23. října 1945 sdělil prostřednictvím československého vyslance v Sovětském svazu Jiřího Horáka, sovětskému ministru zahraničí, že Československo je ochotno vyjít vstříc sovětským požadavkům s výjimkou bodu o společném podniku. Zdůraznil rovněž, že v případě, že by Sovětský svaz na vybudování takové akciové společnosti trval, byl by nucen informovat o chystané dohodě celou vládu, čímž by se mohla rozpoutat širší diskuze, která by mohla její uzavření oddálit či dokonce překazit. Patrně i pod tíhou této komplikace Sovětský svaz zvážil svou vyjednávací pozici a již 4. listopadu při jednání Molotova s Horákem, sovětský ministr zahraničí vyslovil souhlas se vznikem československé státní společnosti, která uzavře dohodu se sovětským podnikem.

Ivan Bakulin předložil československé straně 14. listopadu sovětskou koncepci nové smlouvy s klauzulí o vzniku československé společnosti, kterou povede čtyřčlenná smíšená komise. Nový návrh byl koncipován na nezvykle dlouhých třicet let a podle něj musela být

¹⁸ Historie.cs. [online].Česká televize [ČT24], 9.7.2017. [cit.2019-02-10]

<https://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/210452801400004-pripad-fierlinger>

¹⁹ POUSTA, Zdeněk. Tábory nucené práce Jáchymov. *Právněhistorické studie* 37 (2005), s. 209

všechna vytěžená ruda odeslána do Sovětského svazu. Československo mělo zájem si na vlastním území ponechat alespoň část vytěženého materiálu pro vědecké účely. Sovětská strana, jmenovitě Bakulin ale tuto žádost československého státu razantně odmítla, neboť si chtěla udržet monopolní postavení na odběr rudy a nechtěla dovolit Československu, aby uran prodávala také jiným státům.

Další den byl o nejnovějším vývoji jednání informován prezident Edvard Beneš, který však striktně trval na tom, aby část vytěžené rudy zůstala v tuzemsku. Benešovi se nezamlouvala ani délka vzájemné dohody a navrhoval o deset let kratší časové období, které bylo pro hospodářské smlouvy obvyklejší. Prezident byl následně 16. listopadu přesvědčován předsedou vlády o potřebě vyhovět sovětským požadavkům a Fierlinger také navrhoval, aby o zůstatku rudy v Československu rozhodovala právě smíšená čtyřčlenná komise.

Zdeněk Fierlinger poté 17. listopadu předložil návrh dohody akceptující sovětské požadavky také předsednictvu vlády a největší debata se vedla o výkupní cenu uranové rudy. Předseda Československé strany lidové monsignor Jan Šrámek se dotazoval na její přesný výpočet a trval na tom, aby cena byla přiměřená. Splnění požadavku přiměřené ceny za toto specifické zboží bylo však nerealizovatelné, neboť cena uranu na světových trzích v této době neexistovala. Předseda vlády však opět argumentoval možností politické a diplomatické kompenzační podpory ze strany Sovětského svazu.

Výsledkem jednání byl nicméně souhlas předsednictva vlády s pokračováním rozhovorů o dohodě. Sovětská strana 21. listopadu ústy Bakulina a Alexandrova přislíbila podpis dohody, pouze žádala, aby za prvních pět let platnosti vzájemné smlouvy v Československu nezůstávalo více než 10% vytěženého materiálu. Toto řešení podpořil jak prezident republiky Edvard Beneš tak členové předsednictva vlády Jan Šrámek, Jaroslav Stránský, Klement Gottwald a Ján Ursíny.²⁰

Československá vláda se seznámila se smlouvou 23. listopadu. Předseda vlády Fierlinger informoval jednotlivé ministry, že prezident i předsednictvo vlády jednomyslně doporučili mezinárodní smlouvu uzavřít. Sdělil též, že tato smlouva nikterak nezatěžuje státní finance a naopak bude pro stát finančně výhodná, z toho důvodu dle jeho názoru není zapotřebí souhlasu parlamentu. Vláda poté jednomyslně návrh dohody schválila a pověřila ministra zahraničního obchodu a člena Československé strany národně socialistické Huberta

²⁰ KAPLAN, Karel. PAČL Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*, s. 10-12

Ripku aby ji podepsal.²¹ Ze samotné podstaty dohody však vyplývá, že ujištění o finanční výhodnosti z úst předsedy vlády nebylo zcela pravdivé, neboť Československo nemohlo s uranovým materiálem svobodně náklad a vyvážet ho do jiných zahraničních oblastí, jelikož to znemožňovala sovětská pozice monopolního odběratele. Z tohoto hlediska nelze označit smlouvu za finančně výhodnou. Tato dezinterpretace, ze strany předsedy vlády, který si musel být všech uvedených nedostatků vědom, lze chápat jako jeho snahu o co nejrychlejší schválení navrhované mezinárodní smlouvy československým vládním kabinetem. Zdeněk Fierlinger chtěl patrně těmito ujištěními eliminovat hlubší diskuzi o návrhu na půdě vlády a především na půdě parlamentu.

Téhož dne v 19:30 v budově předsednictva vlády došlo k podpisu vzájemné obchodní smlouvy. Za sovětskou stranu ji podepsal vládní zmocněnec Ivan Bakulin. Text samotné dohody se nelišil od dohody, kterou o tři hodiny dříve odsouhlasila svým usnesením československá vláda. Jedinou odlišností byl obsah dodatkového protokolu. Československou vládou schválený protokol obsahoval dvě usnesení. První se týkalo podmínky, že za prvních pět let platnosti vzájemné dohody v Československu zůstane jenom 10% vytěženého materiálu a druhé, že vláda Československé republiky zajistí nerušenou těžbu a důvěrnost podnikání s použitím orgánu národní bezpečnosti.²²

K podpisu byl předložen sovětský návrh dodatkového protokolu, který však obsahoval čtyři body. První uváděl, že „z celkového množství těžných rud a koncentrátů, obsahujících radium a jiné radioaktivní prvky, po dobu prvních 5 roků platnosti citované dohody zůstane v Československu pro jeho hospodářské a vědecké potřeby množství do 10% těchto rud a koncentrátů.“

Druhým bodem byla klauzule, že „vláda Československé republiky přenechá podle potřeby sovětských členů československé komise vhodné místnosti v Jáchymově a v Praze.“

Třetí usnesení deklarovalo, že „za účelem zabezpečení důvěrnosti těžby rud a koncentrátů, obsahující radium a jiné radioaktivní prvky, a jejich dodávek Svazu sovětských

²¹ LEPKA, František. *Český uran*, s. 10

²² KAPLAN, Karel. PACL Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*, s. 12

socialistických republik, československo-sovětská komise ustanoví odpovídající řád v Jáchymovských a jiných možných podnicích v Československu.“

Poslední čtvrtý bod uváděl, že „shora uvedená dohoda mezi vládou Československé republiky a vládou Svazu sovětských socialistických republik je přísně důvěrná.“²³

O přísné důvěrnosti mezinárodní smlouvy vypovídal také slib československých členů smíšené komise z 11. února 1946, který zněl „Zachovám jak o smlouvě, tak o všem, co s ní souvisí, zejména o své činnosti člena komise tajemství u vědomí, že jde o tajemství státní, jehož zrada zakládala by skutkovou podstatu zločinu podle § 6 zákona na ochranu republiky.“²⁴

Na zasedání Organizace spojených národů 17. ledna 1946 v Londýně však československý ministr zahraničí Jan Masaryk porušil informační embargo ohledně československo-sovětské dohody. Ministr Masaryk po poradě se sociálnědemokratickým politikem a prvním poválečným rektorem Univerzity Karlovy profesorem Janem Bělehrádkem dospěl k závěru, který formuloval na londýnském fóru takto: „Dovolte mi, abych před vámi se vši skromností, ale i s hlubokým přesvědčením vyslovil naději – kterou jistě všichni sdílíte – že ani částičky uranu, vyrobeného v ČSR, se nikdy neužije pro dílo ničení a zkázy ve velkém. My českoslovenští občané chceme, aby naše rádiium mělo právě opačné poslání – vytvářet, zaručovat a zvyšovat životní úroveň, abychom žili intenzivněji a s pocitem většího bezpečí. Tomu bychom chtěli věnovat své doly na rádiium a prosíme vás, abyste nám v tom pomohli.“ Československý ministr zahraničí také kladně odpověděl na otázku redaktora agentury Reuter, zda by podpořil případnou inspekci OSN v Jáchymovských dolech.

Ihned druhý den uveřejnil tuzemský tisk obsah Masarykova proslovu a také přinesl mezinárodní ohlasy na projev představitele Černínského paláce. Celou záležitostí se také zabývalo předsednictvo vlády, které se s ohledem na sovětské zájmy jednomyslně usneslo na tom, že projev ministra zahraničí byl při nejmenším nešťastný a nemělo k němu vůbec dojít.

Schůze předsednictva vlády se zúčastnil také státní tajemník na ministerstvu zahraničních věcí Vladimír Clementis, který byl pověřen sdělit velvyslanci Veleriánu Zorinovi, že projev ministra zahraničí Jana Masaryka není oficiálním postojem

²³ LEPKA, František. *Český uran*, s. 13

²⁴ POUSTA, Zdeněk. *Tábory nucené práce Jáchymov*, s. 209

československé vlády, která projev svého ministra zahraničí předem neznala, jednoznačně se od něho distancuje a dále souhlasí s protokoly podepsané dohody.²⁵

Žádný z členů předsednictva vláda Masarykovo vystoupení na půdě OSN nepodpořil. Předseda Komunistické strany Československa Klement Gottwald označil tento akt dokonce za ohrožení dobrého vztahu se Sovětským svazem a ostatní členové hledali důvod a příčinu této diplomaticky choulostivé situace. Ministr spravedlnosti Jaroslav Stránský se sice vyjádřil, že projev byl „hrozné faux pas“ ale snažil se omlouvat svého kolegu vyjádřením, že zkrátka zapomněl, že o smlouvě nemá hovořit. Náměstek předsedy vlády Jan Šrámek zase spatřoval problém ve faktu, že ministr zahraničí stál mimo politické dění.

K logičtějšímu vysvětlení se kloní historik Karel Kaplan, který ve své práci uvedl, že šéf československé diplomacie jednal dle usnesení potvrzené vládou 23. listopadu 1945. Jak však bylo uvedeno, podepsán byl čtyřbodový nikoli dvoubodový protokol. Jan Masaryk tedy v domněnku, že jednal v mezích vládou schválené dohody, mohl svůj projev přednést s vědomím, že nejedná v rozporu s ustanovením mezinárodní smlouvy.²⁶

Samotná dohoda „mezi vládou Svazu sovětských republik a vládou Československé republiky o rozšíření těžby rud a koncentráту v Československu, obsahující radium a jiné radioaktivní prvky, jakož i o jejich dodávkách Svazu sovětských socialistických republik“, jak znělo její úvodní ustanovení, obsahovala osm částí.

První bod ustanovoval Československé vládě povinnost vytvoření a organizace státního podniku pro výzkum a hospodářské využití veškerých nalezišť radioaktivních prvků na území celé republiky.

Druhá část zavazovala Československou vládu, že „učiní vše k maximálnímu zvýšení těžby rudy a koncentráту, obsahující radium a jiné radioaktivní prvky, v obvodu města Jáchymova“.

Třetí odstavec smlouvy deklaroval, že „Vláda Sovětského svazu poskytne všestrannou technickou pomoc pro výzkum a hospodářské zužitkování výše uvedených nalezišť“. Dále pak, že „tato pomoc bude pozůstávati jednak ve vyslání odborníků pro

²⁵ Tamtéž

²⁶ KAPLAN, Karel. PACL Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*, s. 14

organizaci vyhledávání a průmyslového výzkumu nalezišť i pro práce na těžbě rudy a koncentráту, a též v dodávce nutného zařízení a materiálu.“

Čtvrtý bod přikazoval ustanovení čtyřčlenné československo-sovětské komise sídlící v Praze a složené ze dvou československých a dvou sovětských zástupců. Jejimi hlavními úkoly bylo:

Za prvé „vypracování směrnic za účelem rozšíření geologicko-výzkumných prací a zvýšení těžby rudy a koncentráту“;

Za druhé „propracování plánu těžby rudy a koncentráту, přičemž základní plány musí být sestaveny zavčas na dobu nejméně 5-ti let s postupným zvyšováním plánu v případě, že výsledky geologického průzkumu dají pro to podklad“;

Třetím cílem komise bylo „řešení všech otázek, které vznikají v rámci plnění smlouvy o technické pomoci a dodávkách“;

Čtvrtým úkolem vedení dolů bylo „určení cen za rudu a koncentráty a za radium v soulase s paragrafem 5 této smlouvy na podkladě svéstojných nákladů²⁷ a připočtením normálního procenta zisku“, což bylo nejdůležitějším úkolem.

. Bez zajímavosti není ani dodatek čtvrté bodu, který stanovil, že „rozhodnutí komise jsou právoplatná při souhlasu obou stran“, respektive všech členů. V případě vzájemné neshody, měla být daná otázka řešena vládami obou států.

Obsáhlý pátý paragraf dohody obsahoval ustanovení, podle něž „Československo-sovětská komise rozhodne ve smyslu § 4, která část vytěžené rudy a koncentráту zůstane v Československu pro jeho nutné hospodářské a vědecké potřeby. Všechna ostatní vytěžená ruda i koncentráty, obsahující radium a jiné radioaktivní prvky, budou se odevzdávat Svazu sovětských socialistických republik, přičemž 50% radia bude se vracet Československu, pokud bude vytěženo z rud a koncentráту poskytovaných z Československa na zpracování v SSSR“. Ve druhé polovině páté části se uvádělo, že „Vzájemné vyúčtování, vyplývající z postoupené rudy a koncentráту na zpracování do SSSR a z navrácení radia do Československa, bude se prováděti na základě cen za rudu a koncentráту i cen za radium,

²⁷ Svěstojné náklady – jsou přímé náklady na výrobní činnost

ustanovených za souhlasu obou vlád, s uhrazením vzniknuvších rozdílů buď v dodávkách zboží, aneb ve valutě dle dohody obou stran“.

Šestý bod dokumentu potvrzoval slib Sovětského svazu vyslat do Československa řadu odborníků. Zejména se jednalo o odborníky v hodnostech technického ředitele, vrchního inženýra a přednostu technické kontroly Jáchymovského závodu.

V sedmém se obě strany zavazovaly „vyměňovati si vědecké poznatky, týkající se využití rud a koncentrátů, obsahujících radium a radioaktivní prvky“.

Poslední osmý bod pak stanovil platnost smlouvy od okamžiku jejího podepsání a dobu trvání na dvacet let.

Kromě závěrečné klauzule, která uváděla, že smlouva je podepsána „ve dvou exemplářích, každý v českém a ruském jazyce, přičemž oba texty mají stejnou platnost“, byly na smlouvě už jen dvě kolonky pro podpisy, jednotlivými vládami k podpisu pověřených osob. Vláda Svazu sovětských socialistických republik zplnomocnila k podpisu Ivana Bakulina a československá vláda pověřila podpisem ministra zahraničního obchodu Huberta Ripku.²⁸

Při rozboru Československo-sovětské uranové smlouvy lze nalézt několik problematických oblastí. Předně je nutné mít na zřeteli, že tato smlouva plně odpovídala zahraniční orientaci obnovené Československé republiky, která již od podpisu Československo-sovětské spojenecké smlouvy v prosinci 1943, byla zřetelně narýsována.

Enormní zájem Sovětského svazu o eliminaci monopolního postavení Spojených států amerických na výrobu atomové bomby, byl zcela jistě hlavním důvodem jeho úporné snahy uzavřít s Československem dohodu na dodávky jáchymovského uranu. Československá vláda disponovala lukrativním ekonomickým produktem, ale vzhledem k tomu že bezpečnost ČSR byla garantována pouze smlouvou z roku 1943, neodvážila se sovětské návrhy odmítnout. Pozice monopolního odběratele navíc umožňovala Sovětskému svazu určovat cenu, což rozhodně pro Československo nebyla výhodná situace.

Otázka samotné ceny nebyla zcela vyjasněna. Řadě členů předsednictva vlády nebyl zřejmý význam pojmu „svéstojné náklady“, čímž byly myšleny pouze samotné náklady na výrobu. S tím se však objevovala další nejasnost. Co tedy patří do výrobních nákladů a co již nikoliv. Vzhledem k tomu, že se procenta československého zisku počítala právě z provozních nákladů, nejednalo se o žádnou marginální záležitost. Sověti usilovali o

²⁸ LEPKA, František. *Český uran*, s. 12-13

minimalizaci těchto nákladů, a proto odmítali započítat do nich například investice na bytovou výstavbu, které byly vysoké. Téma ceny je více popsáno v samostatné kapitole. Kompenzační protislužba, ve kterou po podpisu smlouvy doufal předseda vlády Zdeněk Fierlinger, realizována nebyla. Sovětský svaz nepodpořil žádný z československých územních nároků a po odmítnutí žádosti na odsun maďarských občanů ze strany Spojených států amerických a Velké Británie, nepodpořil ani tento požadavek.²⁹

Podpis vzájemné bilaterální dohody, jak z uvedeného plyne, byl pro Československo z ekonomického hlediska poměrně nevýhodný, avšak byly tu pro tehdejší politickou reprezentaci podstatnější politické důvody pro její přijetí. Daleko závažnějším problémem, než ekonomické dopady na československou ekonomiku, je dle mého názoru způsob, jakým tato smlouva byla ratifikována v samotném Československu.

Fakt, že dohodu neschválilo Prozatímní národní shromáždění lze označit za porušení legislativního procesu republiky a tato skutečnost by mohla do jisté míry zpochybňovat platnost této smlouvy. Taktéž vyjádření předsedy vlády Zdeňka Fierlingera, že k dokumentu není nutný souhlas parlamentu, je možné označit za hrubé porušení principů parlamentní demokracie. Podobně i skutečnost, že československá vláda schválila jiné znění vzájemného protokolu, než který byl podepsán a že o jednání se sovětskými zástupci nebyla od počátku informována, je přinejmenším velmi nestandardní postup.

Všechny výše zmíněné problematické aspekty vzájemné ekonomické dohody dokazují za jakých neobvyklých a legislativně nestandardních podmínek tato smlouva vznikala a je tedy základní otázkou, zda tato smlouva byla skutečně legitimní.

Československo-sovětskou uranovou smlouvu lze označit za jeden z aspektů, kterým se Československá republika posunula hlouběji do struktur rodícího se bloku satelitů Sovětského svazu. Na tento proces měly bezpochyby dopad i další události, jako například československé odmítnutí Marshallova plánu, ale dle mého názoru nelze popírat vliv této smlouvy na zahraničněpolitické směřování československého státu.

Je pochopitelně nutné mít na zřeteli, že po roce 1945 se v Československu ale také v ostatních evropských státech, veřejné mínění posunulo více k hodnotám levicové politiky. Tento ideový posun byl v návaznosti na poválečný vývoj zcela logický a legitimní, ale Sovětský svaz kromě značného politického vlivu, který v Československu měl, uranovou smlouvou posílil i vliv ekonomický a připoutal tak ČSR k Sovětskému svazu i

²⁹ KAPLAN, Karel. PACL Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*, s. 16-17

prostřednictvím ekonomických vazeb. Československá republika tak byla pevně navázána na politickou a ekonomickou spolupráci se Sovětským svazem.

Nezbytně je však zapotřebí podtrhnout, že zájem Sovětského svazu o jáchymovské uranové doly jednoznačně plynul ze snahy co nejrychleji zkonstruovat vlastní atomovou bombu a vyrovnat tak náskok Spojených států amerických v otázce vlastnictví těchto zbraní hromadného ničení.

3 Struktura Jáchymovského podniku a smíšené československo-sovětské komise

Po podpisu československo-sovětské uranové dohody se v Československu výrazně zvyšovala těžba uranové rudy a v následujících letech se začal budovat uranový průmysl.³⁰ K 1. lednu 1946 byl ustaven národní podnik Jáchymovské doly, který jako součást organizační struktury Československých dolů – generálního ředitelství, spadal do pravomoci ministerstva průmyslu a tehdejšího ministra a sociálně demokratického politika Bohumila Laušmana.³¹

Řízením národního podniku byla pověřena smíšená československo-sovětská čtyřčlenná komise, které byly podle druhého bodu protokolu k uranové smlouvě poskytnuty pražské administrativní prostory. Československými členy smíšené komise byli 5. února 1946³² vládou jmenováni vládní zmocněnci se zvláštním pověřením pro horní podnikání ing. Vladimír Kovář a ing. Svatopluk Rada, generální ředitel Československých dolů. Sovětský svaz vyslal do vedoucích funkcí jáchymovského podniku ing. K. Volochova a ing. V. Daškivěče, který zastával funkci sovětského obchodního rady v Praze.³³

Vedoucí dozor nad podnikem vykonávali inženýři Rada a Volochova a následně jejich nástupci. Ing. Svatopluk Rada byl ve funkci nahrazen v roce 1952 ing. Arnoštem Schindlerem³⁴ krátce poté, co v dubnu tohoto roku spáchal sebevraždu. Rada byl již od konce druhé světové války v hledáčku orgánů státní bezpečnosti pro své styky s britskou tajnou službou a StB dle mínění historika Prokopa Tomka měla informace, že se Rada ze své pozice dopouští řady „chybných“ rozhodnutí, která prý poškozují československou ekonomiku a nejsou tudíž v národním zájmu. Na základě těchto indicií bylo připraveno obvinění ze špionáže a ing. Rada měl být 18. dubna 1952 zatčen, avšak v předvečer onoho data, se pravděpodobně po výstraze blíže neznámé osoby zastřelil.³⁵ Avšak ani druhý československý představitel komise nešel kriminalizaci své osoby. Ing. Vladimír Kovář byl totiž po komunistickém puči pětadvacátého února 1948 několik měsíců vězněn a v roce 1949

³⁰ KAPLAN, Karel. PACL Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*, s. 18

³¹ JANČÍK, Drahomír. Vývoz československého uranu, s. 194

³² KAPLAN, Karel. PACL Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*, s. 26

³³ JANČÍK, Drahomír. Vývoz československého uranu, s. 194

³⁴ LEPKA, František. *Český uran*, s. 10

³⁵ TOMEK, Prokop. *Československý uran 1945 – 1989*. s. 35

poté nahrazen³⁶ členem národohospodářského odboru Kanceláře prezidenta republiky Otakarem Pohlem.³⁷

Osudy obou mužů, Rady a Kováře, jsou velmi zajímavé s ohledem na jejich politickou příslušnost. Svatopluk Rada jako člen Komunistické strany Československa nemusel být komunistickému režimu velkým trnem v oku, pokud jde o plnění závazků uranové smlouvy. Větší potíží na bezproblémový chod podniku dle sovětského zájmu mohl představovat spíše sociální demokrat Vladimír Kovář. Kovář byl zásadně proti rozhodnutí Daškiewiče, které znemožňovalo Československu ponechat si deset procent vytěženého materiálu pro vlastní účely. Při osobním jednání dokonce Daškiewič odmítl uznat hospodářský základ československo-sovětské komise.³⁸

Ke změnám docházelo také na pozicích sovětských zástupců smíšené komise. Vedoucího ing. K. Volochova v červnu 1950 nahradil S. N. Vološčuk a jeho spolupracovníka ing. Daškiewiče o rok později vystřídal A. P. Morozov. V roce 1954 však také vedoucí Vološčuk musel opustit svou pozici a na jeho místo byl jmenován D. N. Suchanov.

Do funkce podnikového ředitele byl jmenován člen Československé strany lidové ing. Bohuslav Hegner,³⁹ který byl následně tak jako inženýři Rada s Kovářem stíhán a v roce 1951 odsouzen k doživotnímu vězení.⁴⁰ V průběhu únorového převratu Hegnera ve funkci nahradil ing. Josef Čmelák, který však byl na žádost ing. Volochova v roce 1949 vyměněn nejprve ing. Františkem Simínem a posléze ing. Arnoštem Schindlerem.

Sovětská část správy se organizačně dělila na dvě větve. První část, která dle smlouvy měla obsazovat vedoucí posty v podniku, se označovala jako funkcionářská. Patřil k ní například technický ředitel ing. Ražev, který byl v roce 1947 nahrazen A. M. Mylnikovem, či vrchní inženýr, nebo přednosta technické kontroly. Druhá skupina, kterou tvořili sověští experti, měla poskytovat technickou pomoc a zejména se uplatnit při geologickém průzkumu. V průběhu let 1946 až 1947 přišlo do podniku více než sto sovětských odborníků a ihned obsazovali vedoucí funkce, jako třeba pozici hlavního inženýra, hlavního mechanika, hlavního geofyzika, hlavního plánovače či další hlavní technické funkce. Na zmíněných

³⁶ LEPKA, František. *Český uran*, s. 10

³⁷ JANČÍK, Drahomír. Vývoz československého uranu, s. 197

³⁸ JANČÍK, Drahomír. Vývoz československého uranu 7, s. 195

³⁹ TOMEK, Prokop. *Československý uran 1945 – 1989*. s. 11

⁴⁰ LEPKA, František. *Český uran*, s. 10

postech působili V. I. Sobolis, Z. S. Lukijanovič, A. I. Grorškov a expert Afonin. Kromě toho však sovětští specialisté obsazovali vedoucí podnikové pozice, kde však nebylo zapotřebí jejich odbornosti. S ohledem na jejich rozsáhlý počet na vedoucích postech a značné pravomoci na fungování uranových dolů, je zřejmé, že Sovětský svaz usiloval o ovládnutí vedoucích orgánů.

Mezi představiteli československé a sovětské části vedení, však již od samého počátku vzájemné spolupráce propukaly otevřené spory. Sovětští členové smíšené komise například již od roku 1946 žádali, aby se technický ředitel podniku Ražev stal zástupcem podnikového ředitele a de facto převzal jeho pravomoci, čímž by podnikový ředitel plnil pouze bezvýznamnou úlohu. Skutečně se tak stalo, ale až po únoru 1948, kdy se funkce podnikového ředitele ujal Josef Čmelák. Jeho pozice byla však vskutku symbolická, neboť všechna faktická rozhodnutí činil ing. Ražev. Toto rozvržení vlivu však nevyhovovalo ing. Volochovovi, který na rozdíl od technického ředitele Raževa, chtěl v čele podniku silného podnikového ředitele. Volochov dosáhl v roce 1949 výměny na pozici podnikového ředitele, navzdory tomu, že Ražev žádal Moskvu, aby pomohla zachovat pouze formální funkci tohoto podnikového postu. Josef Čmelák byl odvolán a na jeho místo nastoupil razantnější František Simín, který si sebou přivedl také administrativního ředitele Kučeru a sociálněpolitického ředitele Krause. Všichni tři tito noví českoslovenští ředitelé vedli velmi vleklé spory se sovětským technickým ředitelem. Spory se vyostřily do takové míry, že Ražev požádal Moskvu, aby uplatnila v Československu svůj vliv a zasadila se o odvolání Františka Simína z funkce podnikového ředitele. Moskva však žádosti Raževa nevyhověla.

Další zátěží uvnitř československo-sovětské správy byla skutečnost, že sovětští pracovníci aplikovali v podniku administrativní a pracovní návyky, které byly běžné v Sovětském svazu. V praxi tedy vznikly v jednom závodě dva řídicí systémy, které působily protichůdně a rozkladně.⁴¹ Částečné řešení této situace se naskytlo roku 1952 vznikem orgánu Hlavní správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin při předsednictvu vlády, které podléhalo přímo československému premiérovi. V roce 1958⁴² pak došlo k rozdělení

⁴¹ KAPLAN, Karel. PACL Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*, s. 27-29

⁴² Rok rozdělení Jáchymovského podniku uvedený Václavem Průchou v knize *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992*, je v rozporu s datem, který uvádí Prokop Tomek v knize *Československý uran 1945 – 1989*. Prokop Tomek v této monografii tvrdí, že datem rozdělení Jáchymovského podniku byl 1. duben 1958. Toto datum s ohledem na zahájení ekonomické reformy Kurta Rozsypala, která začala právě v roce 1958 a diferencovala podniky na tzv. výrobně hospodářské jednotky je podle mého názoru pravdivé.

Jáchymovských dolů na osm podniků, tři účelové a pět národních. Účelové podniky zastávaly každý jednu z podstatných průmyslových funkcí, úpravenskou, stavební a strojírenskou.⁴³

Každý z těchto pěti národních podniků řídil určitý počet závodů. Nejvíce jich měl národní podnik Jáchymovské doly Jáchymov, v jehož rámci jich bylo deset. Závody Rovnost I., Rovnost II., Bratrství, Panorama, Albertany, Plavno, Barbora, Eva, Eliáš a Eduard. Ostatní čtyři národní podniky Jáchymovské doly Mariánské Lázně, Horní Slavkov, Příbram a Trutnov měly po pěti důlních závodech. Národní podnik Jáchymovské doly Horní Slavkov měl podobně pojmenovaný závod Barbora a dále pak Horažďovice, Boširany, Ležnice a Zdař Bůh. Národní podnik Jáchymovské doly Trutnov disponoval závody Chotěboř, Nová Huta, Krkonoše, Novátor Rybníčky a Stachanov. Národní podnik Jáchymovské doly Mariánské Lázně pak pro označení svých dolů používal řadové číslice jedna až pět. Závody Sever, Střed, Jih, Bytíz a Kamenná náležely národnímu podniku Jáchymovské doly Příbram.

Prvního ledna 1958 byl zrušen národní podnik Jáchymovské doly Mariánské Lázně z důvodů zrušení jeho čtvrtého a pátého dolu a zbylé tři, byly pod názvem Zadní Chodov, sloučeny s národním podnikem Jáchymovské doly Horní Slavkov.⁴⁴

Při jednání československé delegace vedené místopředsedou Jaromírem Dolanským se sovětským představitelem odpovědným za uranový průmysl Vanikinem 3. a 4. října 1955 sovětská strana rozhodla své experty ze všech zemí socialistického bloku, včetně Československa stáhnout. Důvodem byl fakt, že pro Sovětský svaz nebyla těžba uranové rudy nadále výhodná.

Politické byro ÚV KSČ vzalo 10. října 1955 na vědomí vůli Sovětského svazu a umožnilo snížení stavu sovětských pracovníků v letech 1956 až 1957 na polovinu. Přesněji tedy z počtu 724 na 364. Celkem však podnik v uvedených letech opustilo až 554 zaměstnanců a v roce 1958 se k exodu přidalo další tucet. V květnu roku 1958 už v uranových dolech pracovalo jen asi 158 sovětských zaměstnanců a to ještě Vološčuk navrhol dle pokynů Moskvy, aby do konce roku 1960 byli všichni sovětské experty ze svých

⁴³ PRŮCHA, Václav. Od první republiky k Pražskému jaru (1949-1968). In: PRŮCHA, Václav a kolektiv. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992*. Brno: Doplněk, 2009, s. 457

⁴⁴ TOMEK, Prokop. *Československý uran 1945 – 1989*. s. 13- 14

pozic v podniku uvolnění.⁴⁵ Důvodem byl pokles těžby v Československu a zvýšený zájem o těžbu uranové rudy v Sasku, kde byla vytvořena důlní společnost Wismut AG.⁴⁶

S ohledem na výše uvedené fungování smíšené československo-sovětské komise lze vysledovat, některé neobvyklé metody, které by se pravděpodobně za normálních okolností v ekonomické spolupráci stávaly jen zřídka. Například fakt, že sovětszí zástupci komise odmítali ponechat deset procent vytěžené rudy pro vlastní potřeby Československa v tuzemsku, ukazuje, že jednali v rozporu s ustanovením prvního protokolního odstavce uzavřené smlouvy. Jestliže však jednali v rozporu s tímto bodem, pak je nezbytné si položit otázku, zda československá vláda neměla přistoupit k revizi vzájemné dohody z důvodu jejího neplnění. Vzhledem k tomu, že tato smlouva měla více politický než hospodářský základ, Československo nemělo příliš velký manévrovací prostor pro jakékoli revize, neboť by hrozilo zhoršení vztahů se Sovětským svazem.

V případě, že se členové smíšené komise nedokázali dohodnout na procentní výši vytěženého materiálu ponechaného v ČSR, měla vláda pravomoc, dle posledního odstavce čtvrté části smlouvy, do celého sporu vstoupit a jednat o této záležitosti se sovětskou vládou. Nicméně je naprosto nereálné se domnívat, že i kdyby k takovému jednání došlo, byl by názor československých představitelů vedením SSSR akceptován. Československo bylo jednak politicky, ale v tomto případě i ekonomicky postaveno do role podřízeného ekonomického subjektu, který si ani také žádosti nedovolil vznášet.

⁴⁵ KAPLAN, Karel. PACL Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*, s. 30

⁴⁶ ZEMAN, Zbyněk. KARLSCH, Rainer. *Na uranu záleží! – Středoevropský uran v mezinárodní politice 1900-1960*. Praha: Academia, 2020. s. 228

4 Geologický průzkum československého území

Bezprostředně po podepsání uranové dohody se začal v jáchymovské oblasti uskutečňovat rozsáhlý geologický průzkum. Vzhledem k tomu, že Československo nemělo prostředky na financování zevrubného průzkumu svého území, tuto činnost plně převzal Sovětský svaz. Roku 1946 přibližně padesát geologických odborníků ze Sovětského svazu zahájilo geologický průzkum a hledalo výskyt radioaktivního materiálu v oblasti severozápadních Čech. V roce 1947 byl sovětský geologický tým posílen o téměř dvanáct set členů, které vedl ing. Grib. Tato skupina učinila významné objevy uranových zásob v oblasti Horního Slavkova, Příbrami a okolo Trutnova.⁴⁷ V oblasti Horního Slavkova začal geologickým průzkum roku 1946 a v Příbrami v létě 1947.⁴⁸

Následný průzkum vedlo několik skupin odborníků označené názvem „Kutací práce“. Jejich činnost probíhala v oblastech Jáchymova, Vrchlabí, Nového města na Moravě, Ostrova nad Ohří, Mariánských Lázní, Horažďovic, Příbrami a Spišské Nové Vsi.⁴⁹

Do roku 1950 byla vybudována síť geologických průzkumných středisek. v Jáchymově, Horním Slavkově, Rotavě, respektive následně v Kraslicích, dále pak v Příbrami, Vrchlabí a v Trutnově. Nejvíce středisek bylo situováno do lokality Horního Slavkova, kde jich vzniklo deset. Po šesti střediscích bylo v Jáchymově a v Příbrami, pět středisek mělo Vrchlabí, čtyři Kraslice a jedno se nacházelo v oblasti Trutnova.

Na počátku padesátých let bylo geologickým mapováním na území Československa zjištěno velké množství uranového materiálu, z něhož největší podíl měla jáchymovská oblast. Odhady zásob se zvýšily z roku 1946 do roku 1950 ze sta na osm set tun a další nárůsty suroviny byly zjištěny mezi lety 1951 až 1955. V těchto letech se těžba přesouvala na bohatší ložiska u Horního Slavkova, Příbrami a Zadního Chodova. Zvýšení nastalo také v množství vytěženého materiálu z osmnácti tun v roce 1946 na sto tři tuny v roce 1948.⁵⁰

Podle monografie Františka Lepky se uranová naleziště rozlišovala dle množství nalezeného materiálu do několika skupin. Za prvé „rudní výskyty se zásobami do 50 tun uranu“. Za druhé „malá ložiska se zásobami od 50 do 1 000 tun uranu“. Třetí skupina je

⁴⁷ KAPLAN, Karel. PAČL Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*, s. 18

⁴⁸ BUFKA, Aleš. Uranové rudy v ruské sféře vlivu do roku 1949. *Rozpravy Národního technického muzea v Praze. Studie z dějin hornictví* 33. (2004), č. 187, s. 8

⁴⁹ LEPKA, František. *Český uran*, s. 41

⁵⁰ KAPLAN, Karel. PAČL Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*, s. 18-19

charakterizována jako “středně velká ložiska mezi od 1 000 do 10 000 tun uranu“ a konečně za čtvrté „velká uranová ložiska se zásobami nad 10 000 tun uranu“.

První skupinu tzv. rudních výskytů lze definovat kromě toho, že obsahují minimální množství materiálu, také tím, že toto ložisko je obvykle vytěženo již v rámci průzkumné sondáže. Náklady na případnou těžbu by tak nebyly adekvátní v návaznosti na množství vytěžených rud. Příkladem takovýchto lokalit jsou například Lišťany u Plzně či Nová Ves pod Pleší, kde se však ložisko vytěžilo během roku 1949. Malá ložiska se nacházela například v Zálesí u Javorníku, Licoměřicích-Březince v Železných horách a také na Slovensku v oblasti Muráň u Spišské Nové Vsi.

Za středně velká ložiska lze označit naleziště v Jáchymově, Horním Slavkově, Vítkově a Zadním Chodově. Do kategorie velkých ložisek poté patří příbramský rudní rajon, kde se nalézalo zhruba 50 000 tun zásob uranu. Uranové pásmo, které bylo vhodné pro těžbu, bylo jeden až dva kilometry široké a pětadvacet kilometrů dlouhé. V tomto prostoru se narazilo na třicet pět vhodných žil, tvořené kalcitem, který obsahoval uranový materiál. Z jednotlivých žil se průměrně vytěžilo 2,54 kilogramu uranu na metr čtvereční žilné plochy. Dolovalo se přes tisíc pět set metrů hluboko a dohromady bylo vytěženo 48 432 tun uranu. Příbramský rudní rajon se stal jedním z největších uranových ložisek Evropy. Dalšími ložisky velkého typu byly západomoravský rudní rajon a severočeská uranová oblast. V západomoravském rajonu se začalo těžit roku 1959 a vytěžilo se 16 734 tun uranového materiálu. Zato mezi lety 1967 až 1993, kdy se těžilo v severočeské oblasti, bylo vytěženo 22 233 tun rudy. Potenciál této oblasti však odborníci odhadovali až na 200 000 tun. Celkové množství těžby z prvních dvou výše uvedených kategorizačních skupin tj. rudních výskytů a malých ložisek, činila dohromady 4 800 tun vytěženého materiálu a tvořila zhruba pět procent z celkového československého uranového vývozu. Průměrný roční vývoz československého uranu do Sovětského svazu činil zhruba 2 100 tun materiálu, avšak aby byl tento odbyt radioaktivní suroviny zaručen dlouhodobě, musela se stále hledat nová potenciaální ložiska, a to předpokládalo adekvátní financování geologického průzkumu.⁵¹

V letech 1955 – 1960 byla největší potíží při plnění stanoveného plánu v oblasti geologického průzkumu nedostatečná znalost geologické situace, která byla znatelná zejména v lokalitě Horního Slavkova a měla za následek výrazné omezení těžby v této

⁵¹ LEPKA, František. *Český uran*, s. 41-44

oblasti.⁵² Přesto finanční objem geologického průzkumu mezi lety 1955 až 1956 stoupl o 38,9% z 136 na 189,9 milionů korun a o necelých devět milionů dokonce přesáhl rozpočet zakotvený v plánu. Plán finančního objemu na geologický průzkum tak byl splněn na 104,4 %. Z výše uvedené sumy pro rok 1956 bylo využito 120,4 milionů přímo na základní průzkum. Tato částka byla o více než šest milionů vyšší, než předpokládal plán na rok 1956 a oproti roku 1955 byla vyšší o dvanáct milionů.⁵³

Tab. č. 1: Geologicko – průzkumné práce v porovnání let 1955 a 1956.⁵⁴

Ukazatel	Měrná jednotka	1955	1956 - plán	1956 - skutečnost	1956 splnění %
Objem prací celkem	mil. Kčs	136	181,8	189,9	104,4
z toho: základní průzkum	mil. Kčs	108,4	114,3	120,4	105,3

Jako nejvíce rentabilní se v roce 1956 ukázala příbramská oblast, která dle předběžných průzkumů disponovala největšími zásobami. Větší zásoby byly v roce 1956 také nalezeny v oblasti Chotěbořic a Horažďovic, kde mělo být vybudováno několik důlních závodů.⁵⁵ Následně však výstavba dolů v okolí Chotěbořic byla značně omezena⁵⁶ a v roce 1958 zde byla těžba definitivně zastavena.⁵⁷ Důvodem takovéto změny původních záměrů byla dle vyznění zprávy nedokonalá spolupráce mezi útvarem, podílejícím se na

⁵² Národní archiv, Praha, fond 02/2 (Politické byro ústředního výboru KSČ 1954 - 1962), svazek 91, archivní jednotka 109, Zpráva o splnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1955, 1956, Příloha III., s. 1

⁵³ NA, Praha, 02/2-134-174, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1956, 1957, Příloha IV., s. 4

⁵⁴ Tamtéž

⁵⁵ NA, Praha, 02/2-134-174, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1956., 1957, Příloha III., s. 4

⁵⁶ NA, Praha, 02/2-134-174, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1956., 1957, Příloha III., s. 5

⁵⁷ NA, Praha, 02/2-209-285, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1958., 1959, Příloha III., s. 2

geologickém průzkumu a útvarem ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin.⁵⁸

Růst finančních nákladů na geologický průzkum pokračoval také v roce 1957, když se zvýšil oproti předešlému období, a to o polovinu na 282 milionů korun. Neúspěchem byla skutečná finanční suma, která byla oproti plánu o šest milionů nižší a plán tak byl splněn pouze na 97,9 %. Za příčinu nesplnění plánu za rok 1957 v oblasti použitého finančního objemu zpráva označuje nedostatečné provádění základního geologického průzkumu.⁵⁹

Tab. č. 2: Geologicko – průzkumné práce v porovnání let 1956 a 1957.⁶⁰

Ukazatel	Měrná jednotka	1956	1957 - plán	1957 - skutečnost	1957 splnění %
Objem prací celkem	mil. Kčs	189,9	288	282	97,9

Otázkou zůstává, proč k nesplnění plánu docházelo. Zvážíme-li fakt, že se na geologickém průzkumu podíleli odborníci ze SSSR a dáme jej do souvislosti s výše uvedenými závěry, je nutné uvažovat o jejich odbornosti. Jelikož však Sovětský svaz měl na kvalitním mapování nových uranových zásob velký zájem, bylo by kontraproduktivní, kdyby k této činnosti do Československa vysílal nekompetentní pracovníky.

Varianta, že by tito experti neprováděli svou práci důsledně, je sice možná, ale s ohledem na skutečnost, že i oni museli ze své pozice vykazovat výsledky, které byly jejich vedoucími hodnoceny, zdá se nepravděpodobné, že by měli zájem, být u svých vedoucích posuzováni negativně.

Dalším možným vysvětlením nedokonalého průzkumu, může být skutečnost, že pracovníci neměli patřičné vybavení k nejpřesnějšímu hlubinnému měření a proto hodnoty, se kterými počítal plán, neodpovídaly skutečnosti.

Roku 1957 došlo po radě sovětských expertů k ukončení průzkumných a mapovacích prací v oblasti Nová Huť na území Slovenska a v oblasti Trutnova. Naopak geologicko-

⁵⁸ NA, Praha, 02/2-134-174, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1956., 1957, Příloha III., s. 4

⁵⁹ NA, Praha, 02/2-170-229, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1957., 1958, Příloha III., s. 2

⁶⁰ Tamtéž

průzkumné práce se rozšířily v lukrativnějších oblastech, jako byla Příbram, Rožná a Jeseníky.⁶¹

Rozhodnutí, která ložiska budou nadále vhodná pro těžbu klíčové horniny, byla závislá na průběžných geologických průzkumech a na proměňování jejich potencionálních surovinových zásob. Oblast podléhající správě národního podniku Jáchymovské doly Jáchymov zaznamenala mezi lety 1956 až 1958 pokles zjistitelných zásob z 18,5 % na 10,2 % z celkového množství zásob v Československé republice.⁶² V národním podniku Jáchymov byly v roce 1958 zastaveny průzkumné práce z důvodu předpokládané malé surovinové zásoby v této oblasti a s ohledem na vysokou finanční náročnost těžby, byly tyto zásoby následně odepsány.⁶³

Pokles těžitelných zásob zaznamenaly také národní podniky Trutnov a Mariánské Lázně. Na Trutnovsku byl pokles ze 4,4 % na 1,3 %, avšak zásoby národního podniku Mariánské Lázně klesly dokonce z 6,5 % na 2,1 % z celkového množství.⁶⁴ Národní podnik Trutnov musel odepsat předběžné zásoby zejména v ložisku Krkonoš a na ložisku Rybníčky, neboť tyto lokality nebyly dostatečně rentabilní pro potencionální těžbu. Bývalý národní podnik Mariánské Lázně zase na základě upřesnění geologického zhodnocení odepsal zásoby na ložisku Zadní Chodov.⁶⁵ Nelichotivou bilancí částečně vylepšil mizivým nárůstem zásob o pouhé dvě desetiny procenta národní podnik Horní Slavkov. Největšího progresu dosáhl národní podnik Příbram, jehož odhadnutelné zásoby vzrostly mezi lety 1956 až 1958 z 53,4% na 70,2% z celkového množství zásob.⁶⁶ Přesto však zaznamenal tento podnik i dílčí odpisy surovinových zásob. Tyto ztráty postihly důl

⁶¹ NA, Praha, 02/2-170-229, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1957, 1958, Příloha III., s. 4

⁶² NA, Praha, 02/2-209-285, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1958., 1959, Příloha III., s. 2

⁶³ NA, Praha, 02/2-209-285, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1958., 1959, Příloha III., s. 3

⁶⁴ NA, Praha, 02/2-209-285, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1958., 1959, Příloha III., s. 2

⁶⁵ NA, Praha, 02/2-209-285, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1958., 1959, Příloha III., s. 3

⁶⁶ NA, Praha, 02/2-209-285, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1958., 1959, Příloha III., s. 2

Kamenná, kde se předpokládané zásoby nepotvrdily v průběhu následné těžby, avšak zásoby na dole Bytíz tyto ztráty plně kompenzovaly.⁶⁷

Tab. č. 3: Podíl přírůstku zásob v oblastech těžby radioaktivních surovin v letech 1956 – 1958 v %.⁶⁸

	Plánované zásoby	Skutečné zásoby
Ústřední správa výzkumu celkem	100	100
n.p. Jáchymov	18,5	10,2
n.p. Horní Slavkov	4,8	5,0
n.p. Příbram	53,4	70,2
n.p. Mariánské Lázně	6,5	2,1
n.p. Trutnov	4,4	1,3

Národní podniky Trutnov, Mariánské Lázně a Horní Slavkov nebyly schopny pokrýt ani náklady na vlastní těžbu, natož aby byly výrazným přínosem pro uranový průmysl. Ačkoli zásoby těchto oblastí klesaly, objevovaly se od roku 1955 nové lokality, jako zmíněná Rožná či Manětín, Dubenec, Lipová Lhota nebo Rynholec. O rok později byly prozkoumány oblasti výše uvedené Chotěboře, Újezdu, Medvědína či Příchovic. Žádná z těchto nových lokalit však nebyla svým surovinovým potenciálem tak významná a proto v nich byla těžba postupně zastavena. Za tento stav mohl nedostatečný geologický průzkum a následné chybné rozhodnutí o rozsahu investiční výstavby, což vedlo ke ztrátám investičních nákladů.⁶⁹

Ztráty z likvidace zařízení v oblasti Příchovic byla 1,326 milionu korun. V lokalitě Chotěboře a Pukšic tato suma činila 3,239 milionů a na ložisku Újezd až 4,318 milionů. Zdaleka největší ztráty však postihly úsek Medvědína, kde činily 7,694 milionů korun.

Na základě vzájemné dohody měly být ztráty hrazeny 85% Sovětským Svazem a z 15% Československou republikou.⁷⁰ V letech 1956 až 1958 za geologický průzkum

⁶⁷ NA, Praha, 02/2-209-285, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1958., 1959, Příloha III., s. 3

⁶⁸ NA, Praha, 02/2-209-285, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1958., 1959, Příloha III., s. 2

⁶⁹ NA, Praha, 02/2-209-285, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1958., 1959, Příloha III., s. 2

⁷⁰ NA, Praha, 02/2-209-285, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1958., 1959, Příloha III., s. 3

uhradil Sovětský svaz v paritě 396 milionů korun na nákladech za vyhledávání uranových ložisek.⁷¹ V roce 1959 už to však bylo pouze 126 milionů korun v paritě, což byla cifra dokonce o 3,9% nižší než byla původně plánovaná úhrada.⁷²

Výhled na rok 1959 počítal nejvíce s rozšířením těžby v národním podniku Příbram, zejména v závodech Sever, Střed a Bytíz. Za další vhodné lokality byly vybrány oblasti Krkonoš a Boskovic. V jáchymovském regionu bylo vybráno pro potenciální těžbu ložisko Mědenec a prognózy přírůstků v oblastech Horažďovic a Mariánských Lázní měly nadále kompenzovat plánovanou těžbu.⁷³

Základním úkolem geologického průzkumu prováděného Ústřední správou výzkumu a těžby radioaktivních surovin pro rok 1959 bylo zajistit rozšíření radioaktivní surovinové základny a tím zajistit bezproblémový průběh těžby v lokalitách Slavkov, Krkonoše, Jeseníky, Krušných hor, Mariánských Lázní, Jižních Čech, Českomoravské vysočiny, Příbrami a východního Slovenska. V rámci druhého pětiletého plánu byly poměrně dobře splněny stanovené úkoly a předpokládané přírůstky uranové rudy odpovídaly odhadům. Nedostatečně se však vyvinulo zvyšování předstihu prováděného geologického průzkumu před samotnou těžbou, což se nepříznivě odrazilo v provádění investiční výstavby.

Největší surovinové zásoby měl národní podnik Příbram, avšak i tato oblast dosáhla na konci padesátých let své kulminační hranice a postupně docházelo ke stabilizaci těžby obdobné na úrovni roku 1957, přestože v závodech Bytíz došlo k nálezům nových materiálových zásob a k jejich následnému dobývání. Úseky Brod a Lešetice vykazovaly stabilizaci a závod Kamenná zaznamenal značný pokles.

Jáchymovský rudní rajon byl z větší části odtěžen, avšak doly Panorama, Plavno a Abertany zaznamenaly nárůst materiálových zásob, ale kromě těchto tří závodů, byla ložiska v jáchymovské oblasti omezena.

Slavkovské ložisko bylo během druhého pětiletého plánu vesměs taktéž odtěženo, nicméně průzkumy potvrdily malá ložiska v rajonu štoly Krásná.

⁷¹ NA, Praha, 02/2-209-285, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1958., 1959, Příloha III., s. 23

⁷² NA, Praha, 02/2-252-336, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1959., 1960, Příloha III. B., s. 9

⁷³ NA, Praha, 02/2-209-285, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1958., 1959, Příloha III., s. 4

V průběhu druhého pětiletého plánu došlo k uzavření dolů Medvědín, Pukšice a Chotěboř v rámci národního podniku Trutnov, který byl též zrušen a následně byl vytvořen nový národní podnik Rožná, do kterého spadala ložiska Harachov, Olší, Javorník a Rožná. Největším potenciálem nových zásob mělo disponovat ložisko Olší.

V roce 1959 bylo geologickým průzkumem nalezeno několik lokalit pro potenciální těžbu. V západním Nejdecko-Einbenstockém masivu to byla lokalita Oloví. Ve středních Čechách Novotníky, Mačice, Želenov a Vojnice. V blízkosti Dubnecko-Druhlického zlomu oblasti Ostrov a Libice a na území Moravy jižní a severní Dalečiny, Lačnov, Boruč a Svratka.⁷⁴

Financování geologického průzkumu až do roku 1960 plně hradil Sovětský svaz. Změna investování průzkumu přišla v letech 1961 až 1980, kdy se na úhradách podílel rovným dílem Sovětský svaz i Československo. Definitivní převzetí financování geologického mapování československým státem pak nastalo po roce 1981.

Přestože podle propočtů se zdál potenciál uranových zásob v Československu velmi lukrativní a jejich množství bylo jedno z největších mezi zeměmi socialistického bloku, ve světovém měřítku nebyly československé zásoby ničím výjimečným. Pokud pohlédneme na americké naleziště v severoamerickém Wyomingu či v oblasti Grants Belt nalezneme lokality o potenciálu přes pět set tisíc respektive téměř k milionu tun uranového materiálu.⁷⁵

Je tedy zcela přirozené, že Sovětský svaz uvítal naleziště v Československu a následně v dalších oblastech své sféry vlivu, i když jejich množství potřebné suroviny se zdaleka nemohlo rovnat lokalitám ve Spojených státech amerických.

⁷⁴ NA, Praha, 02/2-252-336, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1959., 1960, Příloha III. B., s. 10 - 12

⁷⁵ LEPKA, František. *Český uran*, s. 44

5 Těžba

V návaznosti na prováděný geologický průzkum se po druhé světové válce začala zvyšovat také samotná těžba uranové rudy. Možnosti získávání uranového materiálu byly celkem tři. Lomové dobývání, podzemní těžba a metoda loužení uranové suroviny v podzemí vrtem z povrchu. Po zralé úvaze byla vybrána podzemní těžba, která se požívala do druhé poloviny šedesátých let, až do chvíle, kdy se začal aplikovat způsob loužení, neboť se ukázal jako efektivnější. Zejména proto, že se jeho pomocí podařilo vytěžit i takové zásoby, které by byly pro klasické dobývání nedosažitelné.⁷⁶

Objem vytěženého materiálu z dolů v průběhu let stoupal. V roce 1945 se vytěžilo 919 kilogramů, zatímco v roce 1946 již 14 514 kilogramů. Nárůst pokračoval také v následujících letech. V roce 1947 bylo vytěženo téměř 44 707 kg, v roce 1948 necelých 84 161 kg a v roce 1949 až 92 882 kilogramů.

Těžba z odvalů a zásob v roce 1945 činila 29 919 kg. O rok později však došlo k výraznému poklesu na 3 527 kilogramů. Následující léta obnovily vzrůstající trend, když objem vytěženého materiálu stoupl z 15 368 v roce 1947 na 18 550 kilogramů v roce 1948.⁷⁷

Ačkoli se v průběhu let 1945 až 1949 těžba zvyšovala, od roku 1947 zásobovala SSSR svými dodávkami uranu také sovětská okupační zóna Německa, která svou produkcí československé zásoby výrazně převyšovala. V roce 1947 bylo z ní do Sovětského svazu dodáno 150 tun, roku 1948 321 tun a v roce 1949 až 768 tun uranového materiálu.⁷⁸

Přesto sovětský zájem o československý uran neopadal. V říjnu 1947 Sovětský svaz žádal navýšit těžbu uranu pro následující rok na trojnásobek. Potíží však byla výše investic, která by tento těžební nárůst v roce 1948 měla pokrýt. Investiční plán pro rok 1948 předpokládal 160 milionů korun, ale propočty na požadované zvýšení těžby počítaly s částkou 1,156 miliardy korun. Rozdíl téměř miliardy korun měla uhradit bezúročná půjčka Sovětského svazu, která se měla splácet dodávkami uranu od roku 1950.⁷⁹

Nárůst těžby pokračoval také mezi lety 1950 až 1958. Na počátku padesátých let tento vývoj podpořila snaha SSSR o militarizaci bloku svých satelitních států, což se projevovalo mezi lety 1951 až 1953 také usilovnou snahou o vybudování armád

⁷⁶ TOMEK, Prokop. *Československý uran 1945 – 1989*. s. 20

⁷⁷ JANČÍK, Drahomír. *Vývoz československého uranu 7*, s. 198

⁷⁸ LEPKA, František. *Český uran*, s. 15

⁷⁹ KAPLAN, Karel. PACL Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*, s. 19

socialistických států, s čímž souvisela i snaha o zisk jaderné zbraně a vyrovnání jaderného potenciálu vůči Spojeným státům americkým.

Pro léta 1949 až 1953 byly československou stranou vytvořeny tři varianty těžebního plánu. Nejskromnější varianta předpokládala těžbu okolo 700 tun pro toto období, na které by se podílelo bezmála čtrnácti a půl tisíc zaměstnanců, a byla by financována téměř třemi miliardami korun.

Druhý scénář plánoval těžbu kolem 1 250 tun s počtem necelých třiceti pěti tisíc zaměstnanců, který by vyžadoval 6,195 miliard korun.

Poslední návrh plánu počítal s 2 000 tunami vytěženého materiálu, skoro s padesáti sedmi tisíci zaměstnanci a investicemi v hodnotě osm a půl miliardy korun.

Sovětszí zástupci smíšené komise předložili také své dva návrhy plánu budoucí těžby.

Jejich první návrh z roku 1948 odpovídal přibližně druhé variantě československého plánu. V množství vytěženého materiálu se oba návrhy shodovaly. Sovětský návrh dokonce počítal se zvýšením investic o půl miliardy ale se snížením zaměstnanců na třicet tisíc. Druhá sovětská představa byla velmi podobná třetímu československému návrhu a dokonce navyšovala počet zaměstnanců na šedesát tisíc.

V období 1949 až 1953 docházelo k úpravám plánu v oblasti těžby v průběhu jednotlivých let. V roce 1950 se původní plán na těžbu zvýšil z 220 na 235 tun materiálu, výsledná hmotnost však byla 281 tuny. Podobně se předpokládané vytěžené množství měnilo i v roce 1951. Původní plán stanovil výši 360 tun, které však bylo v průběhu roku zvýšeno o sedmdesát dvě tuny a nakonec bylo vytěženo 527 tun. V roce 1952 ke změně v původním plánu nedošlo, ale těžební výsledek zaznamenal 816 tun, což bylo o šedesát šest tun více než předpoklad v plánu. V roce 1953 bylo vytěženo 1 200 tun a plán pro těžbu uranu v roce 1954 stanovil dokonce 1 400 tun.⁸⁰ Těžba uranové rudy v roce 1955 dosáhla 1 894,2⁸¹ tuny, splnila plán na 103,8% a byla o 35,3% vyšší než v předešlém roce. Přesto však plán samotné těžby horniny byl splněn pouze na 93%.⁸² Ke splnění plánu v roce 1955 přispělo velkou měrou rozšíření mechanizace důlních prací. Na povrchu byla splněna mechanizace namáhavých a obtížných prací na 100% a mechanizace odvozu horniny důlními

⁸⁰ KAPLAN, Karel. PACL Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*, s. 21 - 23

⁸¹ Údaj vychází z výpočtu hodnot z knihy *Tajný prostor Jáchymov*

⁸² NA, Praha, 02/2-91-109, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1955., 1956, Příloha III., s. 1

lokomotivami na 85%. Pod povrchem však byly plány těchto mechanizací splněny na 55% a 82% ve výše uvedených kategoriích.

Plán těžby za rok 1955 mohl být potenciálně ohrožen vyhlášením amnestie, ale díky přemístění zaměstnanců a zvýšeným nábořem ministerstva pracovních sil byl tento problém odstraněn. Přesto došlo k znatelnému poklesu produktivity práce a tím také těžby, neboť potrestaní tvořili zhruba 24% všech zaměstnanců. Stanovená výrobnost byla navzdory potížím se zaměstnanci splněna oproti plánu na 106% a produktivita průměrného dělníka činila 0.536 m³ na směnu, což byla hodnota o 8,8% vyšší než v roce 1954.⁸³

Za rok 1956 bylo vytěženo 2 216,2⁸⁴ tuny uranového materiálu a plán byl splněn na 101,2%,⁸⁵ Byl tím také splněn cíl zvýšení těžby o 15,6% oproti roku 1955,⁸⁶ neboť konečný nárůst těžby byl vyšší o 17%.⁸⁷

Nejvíce se na plnění těžebního plánu podílely podniky Příbram a Horní Slavkov. V prvně jmenovaném bylo vytěženo 108% a ve druhém až 114% základní produkce stanovené v plánu. Těžba zbývajících podniků k dosažení plánovaného předpokladu nestačila. Podniky Mariánské Lázně a Jáchymov nenaplnily plán kvůli nedostatečné organizaci práce a kvůli chybným geologickým výpočtům zásob připravených k těžbě. Vůbec nejmenšího splnění pouhých 88,4% dosáhl podnik Trutnov. Důvodem tohoto nezdaru byla také nedokonalá organizace práce, nedostatečné provádění mechanizace práce a špatná připravenost těžby.⁸⁸

Rok 1957 pokračoval ve stoupající tendenci těžby. Plán, který pro tento rok stanovil zvýšení o 9,1% proti předešlému roku, byl překročen až na 13% a konečná hodnota činila 2 504,3⁸⁹ tuny. Tento přírůstek byl způsoben zejména zaváděním nových technicko-

⁸³ NA, Praha, 02/2-91-109, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1955., 1956, Příloha III., s. 2

⁸⁴ Údaj vychází z výpočtu hodnot z knihy Tajný prostor Jáchymov

⁸⁵ NA, Praha, 02/2-134-174, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1956, 1957, Příloha II., s. 1

⁸⁶ NA, Praha, 02/2-134-174, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1956, 1957, Příloha I., s. 1

⁸⁷ NA, Praha, 02/2-134-174, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1956, 1957, Příloha II., s. 1

⁸⁸ NA, Praha, 02/2-134-174, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1956, 1957, Příloha III., s. 2

⁸⁹ Údaj vychází z výpočtu hodnot z knihy Tajný prostor Jáchymov

organizačních opatření, které umožňovaly provádět těžební práce novými dobývacími způsoby.

Tab. č. 5: Hodnoty reálné těžby a plány těžby s ročními změnami v letech 1949 až 1957 v tunách.⁹⁰

Rok	Původní plán těžby v tunách	Zvýšení plánu v průběhu roku	Splnění
1949	120,0	126,0	281,3
1950	220,0	235,0	281,3
1951	360,0	432,0	527,2
1952	750,0	750,0	816,3
1953		1 200,0	1 200,0
1954	1 400		
1955			1 894,2
1956	2 189,7		2 216,2
1957	2 417,9		2 504,3

⁹⁰ KAPLAN, Karel. PAČL Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*, s. 22

Podobně jako stoupala těžba radioaktivní suroviny, narůstal také objem vylomené horniny. Zatímco v roce 1955 to bylo 3 509 900 m³,⁹¹ v roce 1956 se tato hodnota zvýšila na 3 775 300 m³. V roce 1957 byl objem vylomené horniny již 4 106 000 m³. V letech 1956 a 1957 nedošlo k naplnění plánu v této položce, neboť plán roku 1956 stanovil výši 3 878 700 a rok 1957 4 203 000 kubického metru. Procentuální hodnota plánu byla pro tyto dva roky 97,3% a 97,7%.

Tab. č. 6: Hodnota objemu vylomené horniny pro roky 1955, 1956.⁹²

Ukazatel	Měrná jednotka	1955 skutečnost	1956 plán	1956 skutečnost	1956 splnění v %
Objem vylomené horniny	tisíc m ³	3 509,9	3 878,7	3 775,3	97,3

Tab. č. 7: Hodnota objemu vylomené horniny pro rok 1957.⁹³

Ukazatel	Měrná jednotka	1957 plán	1956 skutečnost	1956 splnění v %
Objem vylomené horniny	tisíc m ³	4 203	4 106	97,7

Podíl na úspěšném plnění při těžbě radioaktivních surovin měly všechny podniky. Největší úspěch zaznamenaly opět národní podniky Horní Slavkov s 109,3% a Příbram se 105,9%. Plán však opět nesplnil národní podnik Trutnov, který dosáhl v těžbě pouze 80,1%. Důvodem špatných výsledků v trutnovském podniku bylo snížení obsahu kovu v uhelných slojích závodů Stachanov a Novátor. Tyto závody se postupně stávaly nerentabilními a od dubna 1957 byly oba závody předány do kompetence ministerstva paliv.⁹⁴

⁹¹ NA, Praha, 02/2-134-174, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1956, 1957, Příloha III., s. 1

⁹² NA, Praha, 02/2-134-174, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1956, 1957, Příloha III., s. 1

⁹³ NA, Praha, 02/2-170-229, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1957, 1958, Příloha III., s. 2

⁹⁴ Tamtéž

V říjnu 1958 byla schválena podoba druhého pětiletého plánu a jím stanovená výše těžby pro tentýž rok byla splněna na 60%.⁹⁵ Podle vyznění zprávy o splnění zvláštní části státního plánu rozvoje národního hospodářství ČSR pro rok 1958, docházelo mezi lety 1953 až 1958 ke značnému růstu těžby radioaktivních surovin na území Československé republiky.⁹⁶ Rozdíl mezi roky 1955 a 1956 tvořil 17%. V roce 1957 dosáhlo zvýšení ve srovnání s předchozím rokem o 15,3%. Stoupající trend však byl v roce 1958 snížen na 6,1% a roční nárůst k následujícímu roku 1959 byl již 2,9%.⁹⁷ Toto procentuální zvyšování bylo umožněno díky vhodné geologické situaci a také díky finanční a odborné pomoci Sovětského svazu a jeho odborníků.⁹⁸ Plánovaný vzestup těžby v období let 1956 až 1960 byl vykalkulován na 65%, ale skutečné číslo činilo pouhých 46%.⁹⁹

Tab. č. 8: Přehled o růstu těžby a zpracování radioaktivních surovin v jednotlivých letech 2. pětiletého plánu.¹⁰⁰

Ukazatel	1955	1956	1957	1958	1959
Těžba a zpracování U – kovu celkem v %	100	117	132,3	138,4	141,3

Z uvedeného tedy vyplývá, že v oblasti těžby nebylo dosaženo takových výsledků, jaké byly předpokládány plánem. Pokud můžeme považovat obsah výše uvedené výroční zprávy za relevantní, a budeme předpokládat, že Karel Kaplan ve své knize uvádí přesná čísla o skutečném menším nárůstu těžby, je nutné si položit otázku, proč k tomuto poklesu došlo.

⁹⁵ NA, Praha, 02/2-209-285, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1958., 1959, Příloha III., s. 4

⁹⁶ NA, Praha, 02/2-209-285, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1958., 1959, Příloha III., s. 1

⁹⁷ NA, Praha, 02/2-252-336, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1959., 1960, Příloha III. B., s. 9

⁹⁸ NA, Praha, 02/2-209-285, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1958., 1959, Příloha III., s. 1

⁹⁹ KAPLAN, Karel. PACL Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*, s. 23

¹⁰⁰ NA, Praha, 02/2-252-336, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1959., 1960, Příloha III. B., s. 9

Logickým důvodem mohl být nedostatečně provedený geologický průzkum, který nepřesně určil velikost uranových ložisek, čímž mohlo dojít k chybnému stanovení předpokládaného vytěženého materiálu.

Za předpokladu, že geologický průzkum byl proveden kvalitně, mohla být příčina zpomalující tendence těžby v nedostupnosti některých ložisek, které tak zůstávaly nevytěžitelné.

Nejjednodušším vysvětlením je patrně úvaha, že od poloviny padesátých let se zásoby uranové rudy v jednotlivých dolech postupně vyčerpávaly a zmenšovala se jejich produkce. V návaznosti na tuto skutečnost patrně klesal i zájem Sovětského svazu na těžbě, neboť investice začaly převyšovat zisky.

Proměna těžebních hodnot je dobře patrná při bližším pohledu na jednotlivé národní podniky. V období let 1955 až 1958 všechny podniky prodělaly určité výkyvy. Národní podnik Jáchymov, jehož podíl, na celkové těžbě v roce 1955 činil 40,7%, do roku 1958 již pouze klesal. Přes hodnoty 33,9% v roce 1956 a 28,8% za rok 1957, se propadl jáchymovský podnik roku 1959 až na 25,3%. Bylo proto stanoveno, že koncem období třetího pětiletého plánu bude těžba v tomto podniku ukončena.

Klesající bilanci zaznamenaly také podniky Horní Slavkov a Mariánská Lázně. Těžební hodnoty v oblasti Horního Slavkova klesly mezi lety 1955 a 1956 zprvu pozvolna z 14,2% na 13,5%. Propad k dalšímu roku byl však již o 2,1% a konečná těžební hodnota podniku v roce 1958 byla stanovena na 6,4%. Z tohoto důvodu měl být podnik Horní Slavkov v roce 1960 uzavřen a těžba definitivně zastavena.

K výraznějším rozdílům v bilanci jednotlivých let došlo v podniku Mariánské Lázně, kde byl však pokles mezi jednotlivými roky konstantní. Sestupnou hladinu započalo období 1955 až 1956, kdy podíl těžby mariánského podniku klesl z 11,7% na 8,2% a tento trend pokračoval též o rok později, hodnotou 5,7%. Poslední snížení v roce 1958 bylo na 3,8%.

Národní podnik Trutnov, později Rožná zaznamenal střídavou bilanci. Mizivá těžební hodnota 0,3% v roce 1955 vyšplhala následující rok na 1,5% a zvýšení o čtyři desetiny procenta následovalo i o rok později. Roku 1958 však přišel propad na 1,2%.

Jediným podnikem, který si ve sledovaném období vždy připsal přírůstek procentuálního podílu na těžbě, byla Příbram. Hodnota 32,6% byla v roce 1955 druhou největší ze všech podniků, ale roku 1956 s hodnotou 42,3% podnik definitivně převzal největší podíl na těžbě v ČSR. Své prvenství pak jen potvrdil 51,9% v roce 1957 a za další

rok dosáhl 63,1%. S ohledem na tyto výsledky bylo propočteno, že k roku 1960 by mohl jeho podíl z celkového objemu těžby vzrůst dokonce na 65 až 70%.¹⁰¹

Tab. č. 9: Podíl z celkového objemu těžby v porovnání jednotlivých národních podniků v horizontu let 1955 až 1958 v %.¹⁰²

Národní podnik	1955	1956	1957	1958
Jáchymov	40,7	33,9	28,8	25,3
Horní Slavkov	14,2	13,5	11,4	6,4
Mariánské Lázně	11,7	8,2	5,7	3,8
Příbram	32,6	42,3	51,9	63,1
Trutnov (Rožná)	0,3	1,5	1,9	1,2

Plán těžby roku 1959 byl splněn na 106,7% a množství vytěženého materiálu bylo o 3,9% vyšší než v roce 1958. Těžební plán byl splněn všemi národními podniky, z nichž opět největší podíl měl národní podnik Příbram. Též byl splněn plán objemu hornických prací, pouze v odvětví hloubení perspektivních jam bylo dosaženo 84,3%.¹⁰³

Tempo růstu objemu hornických prací stoupalo pomaleji, než tempo těžby kovu. Mezi lety 1955 až 1959 se těžba zvýšila o 41,3%, nárůst hornických prací ve stejném období byl však pouhých 8,5%. To mělo za následek další zvyšování efektivnosti těžby. Objem hornických prací následně klesal v návaznosti na zavedení nových dobývacích metod. Na konci padesátých let se také začala uplatňovat již zmíněná metoda chemického vylouhování přímo v podzemí.¹⁰⁴

Ke zpomalení růstu těžby na konci druhého pětiletého období došlo z důvodu potřeby zajištění větší geologické znalosti před samotnou těžbou a také snahy soustředit se na zvyšování efektivnosti těžby. Udržení podobného procenta ve splnění plánu těžby v letech

¹⁰¹ NA, Praha, 02/2-209-285, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1958., 1959, Příloha III., s. 5

¹⁰² Tamtéž

¹⁰³ NA, Praha, 02/2-252-336, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1959., 1960, Příloha III. B., s. 2

¹⁰⁴ NA, Praha, 02/2-252-336, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1959., 1960, Příloha III. B., s. 12 -13

1958 a 1959 se promítlo především ve snížení vlastních nákladů na jeden kilogram základní produkce.¹⁰⁵

¹⁰⁵ NA, Praha, 02/2-252-336, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1959., 1960, Příloha III. B., s. 10

6 Pracovní síly v uranovém průmyslu

Tato kapitola má za cíl sledovat vývoj zaměstnanosti v československém uranovém průmyslu, stejně tak jako ostatní faktory, které s tímto ekonomicko-sociálním ukazatelem souvisí. Jejím úkolem není zabývat se sociálním postavením pracujících či jejich osobními vzpomínkami, které popisují běžný život v uranových dolech. S ohledem na fakt, že toto téma je v české historiografii poměrně široce zastoupeno, tato bakalářská práce nemá ambice jej postihnout.

Předpokládaný vzestup těžby po podpisu smlouvy byl podmíněn dostatečným množstvím pracovních sil. V návaznosti na odsun německého obyvatelstva po druhé světové válce Československo ztratilo téměř čtvrtinu předválečného obyvatelstva, což vedlo k nedostatku pracovníků.¹⁰⁶ Sovětská strana navrhovala, aby na práci v dolech byli použiti němečtí váleční zajatci zadrženi v Sovětském svazu.¹⁰⁷ V roce 1947 bylo rozhodnuto o využití těchto osob v uranovém průmyslu. Celkem jich bylo poskytnuto okolo čtyř tisíc a tvořili většinu ze 7 282 dělnických osob a přes polovinu ze všech zaměstnanců.¹⁰⁸ Využívání německých zajatců na nucené práce bylo však v rozporu s mezinárodními humanitárními dohodami a jejich zařazování bylo omezováno.¹⁰⁹ Následně bylo mezinárodní dohodou nařízeno, že od roku 1949 nesmí být váleční zajatci využíváni na nucené práce.¹¹⁰

Již od roku 1946 byl vytvářen tlak ze strany vedení dolů na zvyšování počtu zaměstnanců. Zejména byl velký zájem o kvalifikované pracovníky,¹¹¹ kterých, vinou rychlé změny orientace československého poválečného hospodářství na těžký a zbrojní průmysl byl nedostatek.¹¹² jako zedníky, horníky či tesaře.¹¹³ Postupně přicházeli horníci z Kladna, Příbrami a Ostravy. Vláda československé republiky vehementně odmítala návrhy SSSR, aby okolo 53 000 sovětských občanů přijelo na delší čas do jáchymovské oblasti za účelem pracovní činnosti v dolech. Hlavním důvodem zamítnutí návrhu, byl argument, že by se

¹⁰⁶ PINEROVÁ, Klára. Těžba uranové rudy. In: PINEROVÁ, Klára (eds.). *Jáchymov – jeviště bouřlivého století.*, s. 128

¹⁰⁷ LEPKA, František. *Český uran*, s. 14

¹⁰⁸ KAPLAN, Karel. PACL Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*, s. 32

¹⁰⁹ LEPKA, František. *Český uran*, s. 14

¹¹⁰ KAPLAN, Karel. PACL Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*, s. 32

¹¹¹ KAPLAN, Karel. PACL Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*, s. 31 - 32

¹¹² PINEROVÁ, Klára. Těžba uranové rudy. In: PINEROVÁ, Klára (eds.). *Jáchymov – jeviště bouřlivého století.*, s. 129

¹¹³ KAPLAN, Karel. PACL Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*, s. 31 - 32

příjezdem takového množství příslušníků cizího národa mohla vytvořit silná národnostní menšina.¹¹⁴ Stejně tak ztroskotala možnost přijmout pracovníky z Rumunska a Bulharska.¹¹⁵

Československá vláda od roku 1946 připravovala organizovaný nábor pracovníků pod názvem Akce A. Na její organizaci se kromě jáchymovských dolů podílelo také ministerstvo práce a sociální péče. Pomoc nabídly i odborové organizace a průmyslové podniky, které do Jáchymova vysílaly své zaměstnance na dlouhodobé brigády. Těmto zaměstnancům byly nabízeny různé výhody jako vyšší mzdy, levné ubytování, mimořádné přiděly potravin tzv. ruské porce, lepší oblečení atd. Velký úspěch však tento nábor nepřinesl, neboť mezi lety 1949-1952 se podařilo přilákat pouze pětinu potřebných pracovníků.¹¹⁶

Situace byla následně vyřešena přesunem¹¹⁷ až pěti tisíc¹¹⁸ neodsunutých německých občanů z téměř tuctu vnitrozemských okrsků Československa do Jáchymova. Jednalo se zejména o zaměstnance jiných firem, kteří byli v rámci této transformační akce J vyjmuti ze svých dosavadních pozic, na nichž mnohdy pracovali jako odborníci a bez ohledu na protesty podniků, které tak přišly o své zaměstnance, byli přesunuti na pracovní pozice v jáchymovských dolech.¹¹⁹

Tento fakt názorně demonstruje, jaký význam mělo pro československou vládu plnění závazků uranové smlouvy.¹²⁰

Akce J byla schválena rozhodnutím jáchymovské komise, jejíž českoslovenští členové Vladimír Kovář a Svatopluk Rada byli instruováni vedením komunistické strany, přesněji přímo Klementem Gottwaldem.¹²¹

Přestěhování německých občanů z vnitrozemí mělo ještě jeden dopad. V návaznosti na příliv německy mluvícího obyvatelstva do jáchymovské oblasti docházelo k nárůstu

¹¹⁴ Tamtéž

¹¹⁵ LEPKA, František. *Český uran*, s. 14

¹¹⁶ PINEROVÁ, Klára. Těžba uranové rudy. In: PINEROVÁ, Klára (eds.). *Jáchymov – jeviště bouřlivého století.*, s. 129

¹¹⁷ KAPLAN, Karel. PACL Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*, s. 32

¹¹⁸ PINEROVÁ, Klára. Těžba uranové rudy. In: PINEROVÁ, Klára (eds.). *Jáchymov – jeviště bouřlivého století.*, s. 130

¹¹⁹ KAPLAN, Karel. PACL Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*, s. 32 - 33

¹²⁰ PINEROVÁ, Klára. Těžba uranové rudy. In: PINEROVÁ, Klára (eds.). *Jáchymov – jeviště bouřlivého století.*, s. 130

¹²¹ KAPLAN, Karel. PACL Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*, s. 32 - 33

množství tohoto etnika až na 40% v některých jáchymovských okresech a následně k vytváření silných národnostní menšiny v těchto oblastech.¹²² Obava před koncentrací velkého počtu členů národnostní skupiny v oblasti Jáchymova, byla při tom hlavním důvodem odmítnutí návrhu na přijetí třiapadesáti tisíc sovětských pracovníků.¹²³ Je tedy otázkou, zda nebyla v tomto případě důsledně a koncepčně prosazována národnostní politika vlády, nebo se jednalo o snahu dokázat Sovětskému svazu, že potíže s nedostatkem pracovních sil dokáže Československá republika vyřešit z vlastních zdrojů.

Přes organizovaný nábor pracovníků a přesun německy mluvícího obyvatelstva do jáchymovských dolů nebyl stále naplněn požadovaný počet pracovních sil. Přestože se počet zaměstnanců rok od roku zvyšoval, jeho nárůst byl pomalejší, než vyžadovaly plány. Na přelomu čtyřicátých a padesátých let měl pracovní podstav již vážné důsledky. V roce 1951 bylo z důvodu nedostatku pracovních sil nezbytné zastavit provoz několika šachet a zrušit plánovanou průmyslovou výstavbu. V návaznosti na nepříznivý stav zaměstnanosti ministerstvo práce rozhodlo o náboru třinácti tisíc nových zaměstnanců, ale ve skutečnosti přijalo okolo dvou a půl tisíce pracovníků.¹²⁴ Bylo tedy zřejmé, že stávající způsoby hledání pracujících jsou nedostatečné.

Z toho důvodu byly hledány jiné možnosti jak vyhovět požadavkům na naplnění volných pracovních míst v uranovém průmyslu. Řešení bylo inspirováno dřívějším využitím intervenovaných německých zajatců. V novém pojetí však německé zajatce nahradili českoslovenští. Na konci čtyřicátých let došlo k vytvoření táborů nucené práce tzv. TNP. Do nich byli umístěováni nesvobodní vězňové, odsouzeni bez řádného soudu na dobu od tří měsíců do dvou let, jako nepřátelé republiky. V letech 1949-1950 byly vytvořeny dva tábory nucené práce v oblasti Příbrami a tři tábory v Jáchymově, jmenovitě TNP Jáchymov – Vršek, TNP Jáchymov – Plavno a TNP Jáchymov – Nikolaj.¹²⁵

V uranovém průmyslu kromě nesvobodných zaměstnanců umístěných do pracovních táborů pracovali také svobodní pracovníci jako brigádníci či násilně přestěhovaní občané.¹²⁶ Je samozřejmě otázkou, zda nedobrovolně přestěhované obyvatelstvo bylo svobodné

¹²² PINEROVÁ, Klára. Těžba uranové rudy. In: PINEROVÁ, Klára (eds.). *Jáchymov – jeviště bouřlivého století.*, s. 130

¹²³ KAPLAN, Karel. PACL Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*, s. 32

¹²⁴ KAPLAN, Karel. PACL Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*, s. 33

¹²⁵ PINEROVÁ, Klára. Těžba uranové rudy. In: PINEROVÁ, Klára (eds.). *Jáchymov – jeviště bouřlivého století.*, s. 131

¹²⁶ KAPLAN, Karel. PACL Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*, s. 33

v situaci, kdy se muselo nuceně přestěhovat, ale pochopitelně mělo větší míru svobody než vězni.

Neúspěchy dobrovolného náboru pracovních sil a odchod německých zajatců v červnu 1949 vytvářely větší tlak na zvyšování počtu československých intervenovaných pracovníků. Od počátku roku 1949 jednali zástupci jáchymovské komise s představiteli ministerstva spravedlnosti o potřebě zvýšit počet pracujících vězňů. Úřad ministra Alexeje Čepičky přislíbil dodat jáchymovskému podniku do konce roku 1949 až 5 000 pracujících vězňů, ke kterým bylo následně slíbeno dalších pět set. Již v březnu však bylo zřejmé, že závazek s největší pravděpodobností naplněn nebude, neboť k třetímu měsíci roku 1949 bylo zasláno pouze 209 trestanců, což byly pouhé 4%. Jáchymovská komise však dodání pracovníků striktně požadovala a naopak zvýšila požadovaný počet vězňů z 5 500 na 6 400.

Dle vyjádření náměstka ministra spravedlnosti Miroslava Klosse byl takový požadavek nerealizovatelný, neboť nebylo v moci soudů do konce roku odsoudit takový počet osob. V situaci, kdy bylo evidentní, že ministerstvo spravedlnosti není schopno dostát svým závazkům, na kterých je navíc závislé plnění dohody se Sovětským svazem, vložil se do situace osobně ministr spravedlnosti Alexej Čepička, který zahájil tzv. akci Ostrov a rozhodl o řadě opatření, která měla uspořádat průběh trestního procesu. Z ministrova pověření náměstek Kloss dal příkaz všem soudům ke zrušení vyšetřovacích vazeb, které byly uvaleny před začátkem roku 1949, a také nařídil, aby se s odsouzenými nakládalo jako s trestanci, tedy okamžitě vězně odeslat do dolů a nečekat na nabytí právní moci trestu. Také byl Státnímu soudu zadán úkol urychlit veškerá soudní řízení a k 15. červnu dořešit nevyřešené případy. Jelikož však tato úloha splněna nebyla, ministr pozval předsedy senátů 22. června na schůzku, kde jim vysvětlil, že pokud nebudou všechny případy uzavřeny k 30. červnu, budou za tento stav odpovědny. Je vcelku jasné, že po tomto setkání Státní soud požadavek ministra vyslyšel.

V říjnu 1949 se vyhlídky na splnění počtu příchozích pracovníků zlepšovaly a dokonce byl reálný i původní plán nástupu pěti a půl tisíce vězňů. Ministerstvo vnitra v čele s ministrem Václavem Noskem však upozorňovalo na potenciální nebezpečí, které by mohlo plynout ze soustředění velkého množství podvrtných živlů, míněno politických vězňů, v blízkosti západních hranic republiky. S ohledem na toto varování byla akce Ostrov, nahrazena akcí Práce, v rámci níž byl snižován počet vězňů politických, a naopak zvyšován počet kriminálních. Rozhodnutím ministerstva spravedlnosti ze 12. října 1949 bylo

rozhodnuto o poměru politických a kriminálních vězňů 1/3 : 2/3. Dále byly jáchymovské trestanecké tábory přesunuty z resortu ministerstva spravedlnosti do resortu ministerstva národní bezpečnosti.

V rámci této změny byl vyvíjen tlak na změnu v otázce uplatnění vězňů v jednotlivých táborech. Dosud státní prokuratura zakazovala pracovat třídně nepřátelským, duchovním, vojenským či jinak politicky nepohodlným trestně odsouzeným osobám mimo uzavřený prostor.

Roku 1951 došlo k rozdělení vězňů na sedm skupin, z nichž příslušníci sedmé mohli pracovat ve výrobě a členové páté a šesté byli podrobováni přezkumu, zda mohou pracovat mimo věznici. Ostatní skupiny trestanců podléhaly přísnému dozoru.

Počty vězňů ve výrobě však rostly stále pomalu a proto došlo ke zrušení zákazu práce mimo věznici pro čtvrtou až sedmou kategorii. Stav vězňů tak postupně stoupal a přičiněním ministerstva spravedlnost, národní bezpečnosti, soudů a státní prokuratury, byla poptávka po nesvobodné pracovní síle téměř naplněna. Počet zařazených pracovníků do táborů nucené práce měl od jejich vzniku stoupající tendenci.

Rušení táborů nucené práce v jáchymovské oblasti začalo rokem 1951. V únoru bylo ukončeno fungování TNP Jáchymov - Nikolaj a v dubnu pak činnost TNP Jáchymov – Vršek. Trestanci z tábora Plavno byli před jeho zavřením přeřazeni do příbramského tábora Vojna, ve kterém jich k červenci 1951 působilo téměř šest set.¹²⁷

Dne 4. května 1953 byla v návaznosti na úmrtí generálního tajemníka Komunistické strany Sovětského svazu Josifa Stalina a prezidenta československé republiky Klementa Gottwalda vyhlášena amnestie, která se však vztahovala pouze na nepolitické vězně. Přesto však bylo propuštěno na 13 674 trestanců, čímž jejich počet v uranových dolech značně poklesl. Od roku 1955 byly tábory nucené práce systematicky likvidovány, neboť počty vězňů klesaly se změnou v komunistické rétorice o třídním boji. Druhým důvodem rušení táborů byl postupný útlum těžby v uranových dolech, které své zásoby z velké části již vyčerpaly. Od roku 1955 se těžby uranového materiálu účastnili ve většině již civilní

¹²⁷ KAPLAN, Karel. PACL Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*, s. 34 - 40

pracovníci.¹²⁸ Zřídka v uranovém průmyslu pracovali i politicky nespolehliví příslušníci armády, situovaní do pomocných technických praporů.¹²⁹

Míra zaměstnanosti v československém uranovém průmyslu již od roku 1946 udržovala stoupající hladinu. V následujících letech razantně rostla a to až do roku 1955, kde nastal její vrchol.

V roce 1945 bylo evidováno 237 pracovníků, zato o rok později již 909 zaměstnanců z čehož 847 bylo válečných zajatců. Znatelný nárůst tohoto ukazatele nastal v roce 1947, kdy v odvětví pracovalo 3 742 lidí. Z celkového počtu bylo 3 297 dělníků,¹³⁰ 1 956 válečných zajatců a 1 786 civilních pracovníků. V roce komunistického puče se množství pracujících zvýšilo na 7 966, z čehož 4 303 bylo civilistů a zbytek byli zajatci. Na konci čtyřicátých let pracovalo v uranovém průmyslu 13 653 osob. Jejich složení se poprvé a naposledy skládalo ze tří pracujících skupin, z civilních zaměstnanců, intervenovaných vězňů a válečných zajatců. První skupina se na celkovém počtu podílela 66,8% a 9 128 osobami. Trestanci s počtem 1 135 zaměstnanců a 8,3% byli nejmenší skupinou a třetí kategorii zastupovalo 3 390 pracovníků, což činilo 24,8% celkového množství. V následujících letech struktura zaměstnanců byla vždy tvořena z civilních obyvatel a intervenovaných osob.¹³¹

V roce 1950 ministerstvo spravedlnosti deklarovalo, že dostojí závazku navýšit počet trestaných na osm a půl tisíce.¹³² Jejich skutečný stav k prvnímu roku padesátých let však byl oproti slibu o 1 721 menší. Celkový počet zaměstnaných byl 17 781.¹³³ Dohoda ministerstva spravedlnosti s jáchymovskou komisí na dodání požadovaných pracovních sil se povedla realizovat až v roce 1951, kdy jáchymovská komise požadovala nárůst vězňů

¹²⁸ PINEROVÁ, Klára. Těžba uranové rudy. In: PINEROVÁ, Klára (eds.). *Jáchymov – jeviště bouřlivého století.*, s. 133

¹²⁹ PRŮCHA, Václav. Od první republiky. In: PRŮCHA, Václav a kolektiv. *Hospodářské a sociální dějiny*, s. 460

¹³⁰ KAPLAN, Karel. PACL Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*, s. 32

¹³¹ PINEROVÁ, Klára. Těžba uranové rudy. In: PINEROVÁ, Klára (eds.). *Jáchymov – jeviště bouřlivého století.*, s. 128

¹³² KAPLAN, Karel. PACL Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*, s. 37

¹³³ LEPKA, František. *Český uran*, s. 22

v létě na devět a půl tisíce a na konci roku na deset a půl tisíce lidí.¹³⁴ Nakonec z celkových 24 867 zaměstnanců evidovala o 248 trestanců více, než zaručilo ministerstvo.¹³⁵

Počet intervenovaných osob, se kterými se počítalo pro rok 1952, se měnil v průběhu roku z třinácti na patnáct tisíc.¹³⁶ Faktický stav vězňů k roku 1952 v uranovém průmyslu naplnil požadavky původního plánu, ale na jeho červencovou změnu, která navýšila počet o dva tisíce, nestačil. Počet zaměstnaných vězňů činil 13 374 z celkového počtu 33 320 pracovníků.¹³⁷ I přes částečný neúspěch byl výhled na navýšení počtu zaměstnaných v následujících letech stále ambicióznější. Na rok 1953 se počítalo se 17 000 pracujícími trestanci.¹³⁸ Přestože v tomto roce dosáhl počet zaměstnaných vězňů v uranovém průmyslu svého maxima, na požadovanou výši ani zdaleka nedosáhl. Ve srovnání s předešlým rokem se zaměstnalo pouze o 447 intervenovaných osob navíc. Tvořili tak z celkového počtu 40 317 zaměstnanců 34,2%. Od roku 1954 již počet trestaných pracovníků, s výjimkou roku 1958, pouze klesal. V roce 1954 byl jejich počet 11 970, což bylo téměř 27% ze 44 368 pracovníků.¹³⁹ Rozdíl mezi celkovým počtem zaměstnaných osob a počtem vězeňských pracovníků tvořili civilní obyvatelé vykonávající činnost v uranovém odvětví.

Vrcholem nárůstu celkové zaměstnanosti byl rok 1955, kdy bylo zaznamenáno 46 351 pracovníků, z čehož 9 214 bylo vězňů.¹⁴⁰ Během tohoto roku bylo přijato v organizovaném náboru 18 100 a ve volném náboru dva a půl tisíce dělníků. Bylo též přijato 81 absolventů z vysokých škol a 118 absolventů odborných škol. Navzdory tomu, však počet nově přijatých absolventů nebyl dostačující.

Naproti tomu v průběhu roku odešlo až 15 600 zaměstnanců.¹⁴¹ Z tohoto počtu 8,5% ze zdravotních důvodů, 7,4% na vlastní žádost, 2,7% bylo propuštěno při špatnou pracovní

¹³⁴ KAPLAN, Karel. PACL Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*, s. 37

¹³⁵ LEPKA, František. *Český uran*, s. 22

¹³⁶ KAPLAN, Karel. PACL Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*, s. 37

¹³⁷ LEPKA, František. *Český uran*, s. 22

¹³⁸ KAPLAN, Karel. PACL Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*, s. 37

¹³⁹ LEPKA, František. *Český uran*, s. 22

¹⁴⁰ PINEROVÁ, Klára. Těžba uranové rudy. In: PINEROVÁ, Klára (eds.). *Jáchymov – jeviště bouřlivého století.*, s. 128

¹⁴¹ NA, Praha, 02/2-91-109, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1955., 1956, Příloha III., s. 2

morálku a 29,3% až po ukončení smluvního závazku.¹⁴² Přes odchod těchto pracovníků měla fluktuace zaměstnanců pozitivní bilanci a uranový průmysl zaznamenal za rok 1955 přírůstek 5 200 pracovníků.¹⁴³ Jednalo se pochopitelně o volný pohyb pracujících, do kterého se nezapočítávalo zvýšení počtu vězňů.

Počet pracujících v roce 1955 značně ovlivnila i amnestie z 9. května, neboť na jejím základě odešlo až 8,3% zaměstnaných.¹⁴⁴

Hlavní příčinou fluktuace pracovních sil byla nedostatečná organizace práce na šachtách a také malý počet bytových zařízení. Fluktuace se společně s absencí některých zaměstnanců na pracovištích negativně podílela na nedostatečném plnění plánu. Absence byla často zapříčiňována vysokou mírou úrazovosti, která plynula z nedostatečného dodržování zásad bezpečnosti práce. V roce 1955 došlo až k 3 522 úrazům, z nichž 56 bylo smrtelných. Z důvodu takového množství úrazu bylo zameškáno až 68 583 pracovních dnů, což se neblaze muselo projevit na plnění plánu.¹⁴⁵

Vliv na plnění plánu měla pochopitelně i produktivita práce. Překážkou zvyšování produktivity bylo zaměstnávání intervenovaných, jejichž plnění výrobních norem bylo až o polovinu menší než u ostatních. Dalším problémem související s produktivitou byl malý počet kvalifikovaných pracovníků. Proto docházelo ke krátkodobým i dlouhodobým školením, kterými prošlo téměř deset a půl tisíc zaměstnanců.¹⁴⁶

V roce 1956 začal celkový počet pracovníků v uranovém průmyslu klesat. Na začátku druhé poloviny padesátých let v něm bylo zaměstnáno 43 897 pracovníků, z čehož 36 772 pozic bylo civilních a zbytek tvořili vězni.¹⁴⁷ Hodnota průměrného stavu zaměstnanců dosáhla hodnoty 35 472, čímž byl plán naplněn na 95,6% a fakticky chybělo 1643

¹⁴² NA, Praha, 02/2-91-109, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1955., 1956, Příloha III., s. 3

¹⁴³ NA, Praha, 02/2-91-109, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1955., 1956, Příloha III., s. 2

¹⁴⁴ NA, Praha, 02/2-91-109, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1955., 1956, Příloha III., s. 1

¹⁴⁵ NA, Praha, 02/2-91-109, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1955., 1956, Příloha III., s. 3

¹⁴⁶ NA, Praha, 02/2-91-109, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1955., 1956, Příloha III., s. 3

¹⁴⁷ LEPKA, František. *Český uran*, s. 22

pracovníků, z čehož mělo být 1 342 dělníků. Nejvíce chyběli pracovníci v národních podnicích Příbram a Jáchymov.¹⁴⁸

Z toho důvodu bylo v průběhu roku 1956 zavedeno několik opatření, která měla potíže odstranit. Opatření se týkala nábory pracovních sil a organizace práce v podnicích, která společně s rozhodnutím politického byra ÚV KSČ o povolení dlouhodobého odkladu vojenského výcviku horníků přispěla k uspokojivému vyřešení situace a ke splnění plánu těžby kovu.

Největší podíl na získávání zaměstnanců měl organizovaný nábor pracovních sil a jeho plán pro rok 1956 byl překročen o 1,2%, když bylo získáno celkem 12 737 pracovníků. Druhou možností získávání nových pracujících byl volný nábor, který za tento rok získal 6 351 osob.

Přestože byl plán organizovaného nábory splněn, vyskytly se v jeho provádění určité nepřesnosti. Základním problémem byly chyby ve stanovení počtu potřebných pracovníků, tj. bylo požadováno více pracujících, než bylo skutečně třeba. Ve čtvrtém čtvrtletí roku 1956 byl stanoven požadavek na 19 000 zaměstnanců, ale později se ukázalo, že takový počet je zbytečně vysoký a příkladně například v Příbrami by nebylo možné tolik osob ani ubytovat. Z toho důvodu bylo nutné požadovaný počet o 820 lidí snížit.¹⁴⁹

V roce 1956 sehrála větší úlohu v otázce zaměstnanosti fluktuace pracovníků. Zatímco bylo přijato 19 088 zaměstnanců, odešlo jich o 838 více. Největší úbytek postihl národní podnik Horní Slavkov, kde došlo ke snížení stavu pracujících až o 92,6% průměrného počtu. Národní podnik Mariánské Lázně zaznamenal pokles 76,5% a útvar stavebního závodu a perspektivního průzkumu ztratily 85,5% respektive 74,4%. Fluktuace roku 1956 byla zaviněna nedostatkem bytů a nízkou kvalifikací nových pracovníků.¹⁵⁰

Podobně jako fluktuace se také proti předešlému roku zvýšila míra absence. Její největší nárůst byl zaznamenán z důvodu nemoci a to téměř o půl procenta a v roce 1957 vzrostl o další tři desetiny na 0,7%. Neomluvené absence narostly o 0,6%.¹⁵¹

¹⁴⁸ NA, Praha, 02/2-134-174, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1956, 1957, Příloha III., s. 5

¹⁴⁹ NA, Praha, 02/2-134-174, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1956, 1957, Příloha III., s. 6

¹⁵⁰ NA, Praha, 02/2-134-174, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1956, 1957, Příloha III., s. 7

¹⁵¹ NA, Praha, 02/2-134-174, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1956, 1957, Příloha III., s. 7

S mírou absence souvisela také míra úrazovosti, která byla o 9,9% nižší než v roce 1955, přesto však byla stále moc vysoká. Zejména počet smrtelných úrazů, kterých bylo v roce 1956 čtyřicet sedm, byl tragický. Většina těchto úrazů byla zaviněna pádem horniny či byla způsobena při trhacích pracích. Z toho důvodu bylo potřebné opakované poučování pracovníků o možných rizicích, aby se počet nejen smrtelných úrazů dále snižoval.¹⁵²

Z celkového počtu 43 897 pracovníků v roce 1956 bylo zaměstnáno v průmyslových podnicích 35 472 osob. Tento počet jednak nepřevýšil hodnotu roku 1955, která činila 36 770 zaměstnaných a nenaplnil ani výši stanoveného plánu pro rok 1956, který počítal s 37 115 pracujícími. V této oblasti byl plán splněn na 95,6%. O desetinu lepší plnění bylo evidováno u počtu pracujících dělníků v průmyslových podnicích uranového průmyslu. Jejich počet 29 630 však o 1 342 osob zaostával za požadavkem plánu a byl o 2404 pracovníků menší než v roce 1955.

K růstu zaměstnanosti v roce 1956 nedošlo ani v sektoru průmyslové výroby, kde v roce 1955 pracovalo 33 851 pracovníků, z čehož 29 524 bylo dělníků. Obě hodnoty k následnému roku klesly na 32 220 u celkového počtu a na 27 272 u dělnických profesí. Plán v rámci celkového počtu zaměstnanců v průmyslově výrobě byl naplněn pouze na 96,7% a plán počtu dělníků ve stejném odvětví byl o desetinu procenta nižší.¹⁵³

Tab. č. 10: Celkový stav zaměstnanců v průmyslových podnicích v letech 1955 a 1956.¹⁵⁴

Ukazatel	Měrná jednotka	1955	1956 plán	1956 skutečnost	1956 plnění v %
Počet pracovníků celkem	počet osob	36 770	37 115	35 472	95,6 %
z toho dělníků	počet osob	32 034	30 972	29 630	95,7 %

¹⁵² NA, Praha, 02/2-134-174, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1956, 1957, Příloha III., s. 3 - 4

¹⁵³ NA, Praha, 02/2-134-174, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1956, 1957, Příloha VI., s. 5

¹⁵⁴ Tamtéž

Tab. č. 11: Celkový stav pracovníků v průmyslové výrobě v letech 1955 a 1956.¹⁵⁵

Ukazatel	Měrná jednotka	1955	1956 plán	1956 skutečnost	1956 plnění v %
Počet pracovníků celkem	počet osob	33 851	33 302	32 220	96,7 %
z toho dělníků	počet osob	29 524	28 226	27 272	96,6 %

Navzdory nepříliš příznivému stavu zaměstnanosti však došlo k řadě úspěchů v otázce růstu některých ukazatelů. Oproti roku 1955 se následující rok zvýšila denní produktivita práce o 15% a o 5,9% průměrná produktivita práce jednoho dělníka na jednu odpracovanou směnu.¹⁵⁶ Podobně došlo i k růstu měsíční pracovní produktivity až o 13,6%.¹⁵⁷ Ke zvýšení produktivity práce přispěly změny technologického postupu a mechanizace důlních prací.

Největší produktivitu práce ze všech podniků dosáhli dělníci v národním podniku Příbram, kde na jednoho dělníka za jednu směnu připadalo 0,725m³ vylomené horniny. Dělníci národního podniku Jáchymov dosáhli množství 0,614 m³, podnik Mariánské Lázně zaostával za jáchymovským jen o čtrnáct setin a nejmenší výlom hornin na jednoho dělníka za směnu zaznamenal národní podnik Trutnov, kde se vytěžilo 0,495 m³.¹⁵⁸

Plán počtu zaměstnanců v uranovém průmyslu pro rok 1957 byl splněn na 93,6%¹⁵⁹ a pracovalo v něm 42 848 pracovníků. Z toho 36 532 bylo civilistů a 6 316 vězňů.¹⁶⁰ Také plány počtu dělníků v průmyslové výrobě a počtu inženýrů a úředníků nedosáhly své

¹⁵⁵ NA, Praha, 02/2-134-174, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1956, 1957, Příloha VI., s. 5

¹⁵⁶ NA, Praha, 02/2-134-174, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1956, 1957, Příloha III., s. 7

¹⁵⁷ NA, Praha, 02/2-134-174, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1956, 1957, Příloha II., s. 1

¹⁵⁸ NA, Praha, 02/2-134-174, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1956, 1957, Příloha III., s. 7

¹⁵⁹ NA, Praha, 02/2-170-229, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1957, 1958, Příloha III., s. 5

¹⁶⁰ PINEROVÁ, Klára. Těžba uranové rudy. In: PINEROVÁ, Klára (eds.). *Jáchymov – jeviště bouřlivého století.*, s. 128

předpokládané výše. Tyto nedostatky však nijak neovlivnily plán produkce, neboť nedostatek předpokládaných pracovních sil byl nahrazen zvyšováním produktivity.

Produktivita oproti roku 1956 byla zvýšena o 17,8%. Tento nárůst byl umožněn zlepšováním organizace práce, zvyšováním výkonu jednotlivých dělníků a stabilizací pracovních sil. Průměrná měsíční produktivita práce vzrostla oproti minulému roku o 12,7% a plán byl splněn na 104,3%.¹⁶¹

Proti předpokládanému náboru dva a půl tisíce stálých zaměstnanců bylo za rok 1957 získáno celkem 3 491 osob a celkový počet stálých pracovníků se tak ustálil na hodnotě 18 579.¹⁶² Na druhé straně opustilo zaměstnání 10 240 lidí a to převážně z důvodů, že podniky propouštěly osoby se špatnou pracovní morálkou a ty, které nebyly schopné pracovat pod zemí.

Uspokojivých výsledků dosahovalo plnění plánu v otázce státního organizovaného náboru, který byl naplněn na 102,3%. Jeho výše byla v průběhu roku zmenšena z 8900 na 6 833 pracovníků a celkový počet 6 987 získaných osob byl snadnějším cílem. Ještě většího úspěchu dosáhl Krajský organizovaný nábor, jehož plán byl se získáním téměř dvou a půl tisíc nových zaměstnanců splněn na 134,5%. Dohromady se náborů podílely na přilákání 9 447 pracovníků, čímž celkový nábor zaznamenal hodnotu 109,1% předpokládaného plánu.¹⁶³

Tak jako v předcházejících letech i v roce 1957 ovlivnila počet zaměstnanců úrazovost. Celkem za tento rok došlo k 3 654 úrazům, z čeho čtyřicet pět mělo za následek smrt. Ve srovnání s rokem 1956 bylo sice o dva smrtelné úrazy méně, ale počet méně závažných zranění naopak narůstal a proto byl stále vyvíjen tlak na zvyšování zásad bezpečnosti práce.¹⁶⁴

K výraznému poklesu zaměstnanosti ve srovnání s předešlými roky došlo v roce 1958. Zatímco propad mezi lety 1955 a 1956 činil 2 454 zaměstnanců a rozdíl mezi rokem 1956 a 1957 byl 1 049 pracujících, rok 1958 ztratil ve srovnání s předchozím rokem až

¹⁶¹ NA, Praha, 02/2-170-229, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1957, 1958, Příloha III., s. 5 - 6

¹⁶² NA, Praha, 02/2-170-229, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1957, 1958, Příloha III., s. 7

¹⁶³ NA, Praha, 02/2-170-229, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1957, 1958, Příloha III., s. 6 - 7

¹⁶⁴ NA, Praha, 02/2-170-229, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1957, 1958, Příloha III., s. 4

5 681 lidí. Zbylo tak 37 167 pracovníků, z nichž 6 603 bylo vězňů, a zbytek tvořili civilní osoby.¹⁶⁵ Průměrný roční stav pracovníků v průmyslových podnicích činil 28 995 pracovních sil, což bylo splnění 94,3% plánu. Ve srovnání s roky 1956 a 1957 však byl evidentní pokles stavu pracovníků v průmyslových podnicích, což byl důsledek růstu produktivity a snížení objemu hornických prací.¹⁶⁶ Úbytek pracovních sil postihl zejména oblasti, kde docházelo k útlumu těžby, tedy zejména oblasti Jáchymova a Horního Slavkova. Pro tyto uvolněné osoby bylo však v karlovarském kraji nutné nalézt náhradní zaměstnání, což nebylo snadné.

Se změnou vývoje pracovních sil přicházela i změna v oblasti nábory nových zaměstnanců. Zatímco v uplynulých letech největší přísun pracovníků zajišťoval státní organizovaný nábor a například v roce 1956 získal 11 607 nových zaměstnanců. V roce 1958 už tuto činnost vykonával volný, či krajsky organizovaný nábor, jimiž bylo přivedeno 2 754 osob.¹⁶⁷

Naopak stoupavou tendenci měla míra absence. Z důvodu nemoci její hladina stoupla mezi lety 1956 až 1957 o 1,6%. K následujícímu roku už byl její nárůst o desetinu procenta. Mezi lety 1956, 1957 a 1958 došlo k jejímu zvýšení i z důvodu úrazů. V roce 1957 byla její hladina o tři desetiny procenta vyšší než v předešlém roce a k roku 1958 se dostala k hodnotě 0,8%.¹⁶⁸

Samotná míra úrazovosti měla být snížena opatřeními zaváděnými, dle usnesení československo-sovětské komise. Přesto však tato opatření velké zlepšení nepřinesla, neboť výrazně přibylo množství lehkých zranění. Jediným zato však výrazným zlepšením bylo, že z 3 433 úrazů za rok 1958 byl snížen počet smrtelných nehod na 32. Největší příčinou tohoto smutného faktu byla nízká pracovní disciplína pracujících a porušování základních bezpečnostních pravidel. V návaznosti na to dále probíhala školení s cílem upevnit pracovní disciplínu dělníků a zvýšit odpovědnost důlního dozoru. Též probíhaly prověrky stavu

¹⁶⁵ LEPKA, František. *Český uran*, s. 22

¹⁶⁶ NA, Praha, 02/2-209-285, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1958., 1959, Příloha III., s. 8

¹⁶⁷ NA, Praha, 02/2-209-285, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1958., 1959, Příloha III., s. 9

¹⁶⁸ NA, Praha, 02/2-209-285, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1958., 1959, Příloha III., s. 9

technické bezpečnosti a byla snaha zavádět postihy proti případným viníkům těchto incidentů.¹⁶⁹

Na konci padesátých dále pokračovalo snižování stavu pracovních sil v uranovém průmyslu. Jejich počet v roce 1959 byl 30 244 zaměstnanců, z toho 25 251 civilních a 4 993 intervenovaných.¹⁷⁰ Tohoto poklesu bylo docíleno snížením objemu hornických prací oproti předešlému roku o 14,3%, a také růstem produktivity práce, která byla splněna na 102,5%.¹⁷¹

V roce 1959 došlo k určitému snížení absence z 18,8% roku 1958 na 17,9%, což značně ovlivnil i pokles počtu dovolených v roce 1959, které byly často převedeny do roku 1960.

Přes snahu o zvyšování bezpečnosti a snižování rizik v pracovní činnosti došlo ke zvýšení počtu úrazů na milion odpracovaných směn. Zatímco v roce 1957 jich bylo 331, v roce 1958 se zranilo až 356 lidí a v roce 1959 bylo evidováno 394 nehod. Rok 1959 měl však i nejhorší bilanci v počtu smrtelných nehod.¹⁷²

Hlavním úkolem pro nadcházející šedesátá léta bylo provedení podrobného rozboru nedostatků v otázce plnění plánu produktivity práce dělníků a jejich dosahovaným výdělků.¹⁷³ Počty pracovních sil se pochopitelně i nadále snižovaly. V roce 1960 už v uranovém odvětví pracovalo 25 633 pracovníků, z čehož 2 923 bylo vězňů.¹⁷⁴ V první polovině šedesátých let si zaměstnanost udržela celkem konstantní hladinu, přibližně na úrovni poloviny stavu roku 1955. Výroba byla zajišťována zvyšováním produktivity a stabilizací kvalifikovaného pracovního personálu.¹⁷⁵

Pokles pracovních sil pokračoval i v nadcházejících letech, kdy již v roce 1970 v podnicích nepracovali vězni a celkový počet 24 116 zaměstnanců, tvořily ze 100% pouze

¹⁶⁹ NA, Praha, 02/2-209-285, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1958., 1959, Příloha III., s. 12

¹⁷⁰ PINEROVÁ, Klára. Těžba uranové rudy. In: PINEROVÁ, Klára (eds.). *Jáchymov – jeviště bouřlivého století.*, s. 128

¹⁷¹ NA, Praha, 02/2-252-336, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1959., 1960, Příloha III. B., s. 3

¹⁷² NA, Praha, 02/2-252-336, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1959., 1960, Příloha III. B., s. 4

¹⁷³ NA, Praha, 02/2-252-336, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1959., 1960, Příloha III. B., s. 17

¹⁷⁴ LEPKA, František. *Český uran*, s. 22

¹⁷⁵ PRŮCHA, Václav. Od první republiky. In: PRŮCHA, Václav a kolektiv. *Hospodářské a sociální dějiny*, s. 461

osoby civilní. Na počátku osmdesátých let zaznamenal uranový průmysl poslední zvýšení pracujících a to dokonce nad hodnotu roku 1959. Téměř třicet jedna tisíc zaměstnanců¹⁷⁶ se podílelo na chodu podniku v momentě, kdy už o jeho dodávky nebyl ze strany Sovětského svazu takřka žádný zájem.

Tab. č. 12: Celkový stav pracovních sil v československém uranovém průmyslu.¹⁷⁷

Rok	Celkový počet	Civilistů	Vězňů	Válečných zajatců
1945	237	237		
1946	909	62		847
1947	3 742	1 786		1 956
1948	7 966	4 303		3 663
1949	13 653	9 128	1 135	3 390
1950	17 781	11 002	6 779	
1951	24 867	14 119	10 748	
1952	33 320	19 946	13 374	
1953	40 317	26 496	13 821	
1954	44 368	32 398	11 970	
1955	46 351	37 137	9 214	
1956	43 897	36 772	7 125	
1957	42 848	36 532	6 316	
1958	37 167	30 564	6 603	
1959	30 244	25 251	4 993	
1960	25 633	22 710	2 923	

Při pohledu na vývoj pracovních sil v uranových podnicích se zřetelně ukazuje, že velkým problémem při snaze plnění závazků a dodávek do SSSR byl jejich nedostatek. Z uvedeného je možné vysledovat změnu v nárůstu pracovníků v polovině padesátých let,

¹⁷⁶ PINEROVÁ, Klára. Těžba uranové rudy. In: PINEROVÁ, Klára (eds.). *Jáchymov – jeviště bouřlivého století.*, s. 128

¹⁷⁷ Tamtéž

kteřá mohla do jisté míry souviset s menším zájmem Sovětského svazu o československý uran.

Z nepřeherného množství memoárové literatury, která detailně popisuje život a práci dělníků v uranových dolech je možné si udělat představu o strašlivých pracovních podmínkách. Pokud uvážíme fakt, že ve druhé polovině padesátých let zemřelo na pracovištích průměrně 45 lidí ročně, je to skutečně tragické číslo, které je, i v takto rizikovém provozu jakým doly jsou, příliš velké. Otázkou tedy zůstává, zda byly dodržovány všechny bezpečnostní zásady, nebo zda se vědomě ze strany dělníků, či ze strany vedení dolů, porušovaly. V neposlední řadě si je nutné uvědomit také nelidské zacházení s intervenovanými, často politickými vězni, či otřesné hygienické podmínky, které v dolech panovaly. Všechny tyto faktory je nutné mít na zřetely hovoříme-li o tématu nejen uranového ale i uhelného průmyslu v období komunistické vlády.

7 Investice a financování uranového průmyslu

Investice byly ve finančních nákladech nejdůležitější složkou uranového průmyslu, neboť pokud by nebylo potřebných prostředků, realizace těžby by nebyla možná.

V začátcích uranového průmyslu tj. v letech 1945 a 1946 byly celkové náklady na financování nízké¹⁷⁸ a nepřesáhly šestnáct milionů korun. S vývojem tohoto odvětví a výstavbou nových šachet od konce čtyřicátých let se logicky výše investic zvyšovala. V roce 1947 bylo investováno do průmyslu šedesát čtyři milionů a v letech 1948 a 1949 již čtyři sta milionů.¹⁷⁹ a v následujícím desetiletí bylo proinvestováno až 5,5 miliardy korun.¹⁸⁰

Zájem Sovětského svazu o československý uran byl zřetelně dokumentován jejich investicemi na geologický průzkum, které do roku 1960 plně hradil.¹⁸¹ Platba těchto výdajů byla zcela pochopitelná, neboť bylo evidentní, že sovětská strana měla zájem objevovat další naleziště a zvyšovat tak těžbu. Výše těchto finančních prostředků se v letech 1946 až 1958 vyšplhala na 1,1 miliardy.

Byla tu pochopitelně i jiné oblasti uranového průmyslu, která též vyžadovala investice. Náklady na dopravu, bezpečnost a kulturní a sociální zařízení platil československý stát.

Předpokládaný finanční objem do veškerých investičních sektorů byl nad možnosti československé ekonomiky. S vědomím, že je nutné naplnit sovětské požadavky, bylo nutné požádat SSSR o poskytnutí investiční půjčky. Stalo se tak na základě protokolu o pomoci při investicích 22. dubna 1949. Československo obdrželo od SSSR bezúročnou půjčku v hodnotě 85% pořízených investic a ČSR ji splácelo uranovými dodávkami ve výši 6,66% obdržené půjčky. Celková výše půjčky v roce 1956 činila 3,017 miliardy korun, zatímco Československo vrátilo pouze 686 milionů. V roce 1958 bylo čerpání půjčky zastaveno, neboť pokud by pokračovala takovýmto nárůstem, Československo by na konci padesátých let nebylo schopno dostát svému dluhu.¹⁸²

Vzrůstající vývoj investic pokračoval i v padesátých letech. V roce 1950 bylo do uranového průmyslu investováno 105 milionů korun. Z čehož 54,1 milionů bylo použito na průmyslové investice a 50,9 milionů na bytovou výstavbu.

¹⁷⁸ KAPLAN, Karel. PACL Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*, s. 56

¹⁷⁹ TOMEK, Prokop. *Československý uran 1945 – 1989*. s. 29

¹⁸⁰ KAPLAN, Karel. PACL Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*, s. 23

¹⁸¹ LEPKA, František. *Český uran*, s. 44

¹⁸² KAPLAN, Karel. PACL Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*, s. 24

V roce 1951 došlo ke zvýšení celkové hodnoty investic vůči předešlému roku o 18,8 milionů. Průmyslové investice stouply o 14,2 a financování bytové výstavby narostlo o 4,6 milionů korun. Výrazněji se investovalo následujícího roku, kdy celková hladina použitých financí dosáhla 204,7 milionů, z nichž více než devadesát devět a půl milionů šlo na výstavbu bytových zařízení a zbytek činily průmyslové investice. V roce 1953 výše investic do bytové výstavby poprvé klesla, a to na 78,8 milionů, z celkových 269,1 milionů. Nejvyššího nárůstu celkové míry financí zaznamenal rok 1954. Skok o 310 milionů byl největším v historii uranového průmyslu. Podobně jako průmyslové investice, které se proti předešlému roku zvýšily z 190,3 na 432,2 milionů. Investice do bytové výstavby se pro rok 1954 zvýšily k předešlému roku o bezmála 68 milionů korun. V roce 1955 celkové investice do uranového odvětví dále rostly a to až na hladinu 629 milionů. Z celkové sumy bylo 164 milionů korun investováno do bytové výstavby a zbylých 432 milionů bylo použito na průmyslové investice. V roce 1956 též došlo k zvýšení investic, avšak již k menšímu, než v letech 1953 až 1955. Celkový počet investic za rok 1956 činil 699,4 milionů korun a jednalo se tak o rekordní sumu, která byla v dějinách československého uranového průmyslu investována. Částka investovaná do bytové výstavby činila 214,7 milionů korun a 484,7 milionů bylo investováno do samotné průmyslové činnosti. Prvním rokem poklesu investic se stal rok 1957, kdy výše finančních prostředků do uranového průmyslu nepřesáhla hodnotu 623,2 milionů korun. Navzdory poklesu celkové hodnoty investic, dále rostla výše investic do bytové výstavby. K roku 1957 činily 241,5 milionů korun. Průmyslové investice však klesly o více než sto milionů korun. V následujícím roce podobný trend snižování investic pokračoval. Zatímco mezi lety 1956 a 1957 došlo k poklesu celkových investic o více než 76 milionů, propad mezi lety 1957 a 1958 činil necelých 35 milionů a celkem tedy skončil na hodnotě 588,5 milionů. Odvětví bytové výstavby také poprvé zaznamenalo pokles investic a to na hodnotu 217 milionů korun. Snižování investic pokračovalo i na konci padesátých let, kdy byla celková výše investic do uranového průmyslu v roce 1959 stanovena na 479,3 milionů, z čehož 346,2 milionů činily průmyslové investice a 133,1 milionů tvořilo investice do bytové výstavby. Na počátku šedesátých let trend poklesu investic pokračoval. Roku 1960 činily celkové investice 393 milionů korun- Hodnota 308 milionů tvořila podíl převedený do průmyslového odvětví a pouhých 85 milionů bylo použito pro bytovou výstavbu.¹⁸³

¹⁸³ TOMEK, Prokop. *Československý uran 1945 – 1989*. s. 29

Tab. č. 13: Výše investice do československého uranového průmyslu v mil. korun.¹⁸⁴

Rok	Celkem	Průmyslové investice	Bytová výstavba
1946		16	
1947		64	
1948-49		400	
1950		891	
1950	105,0	51,1	50,9
1951	123,8	68,3	55,5
1952	204,7	105,1	99,6
1953	269,1	190,3	78,8
1954	579,1	432,2	146,9
1955	629,0	465,0	164,0
1956	699,4	484,7	214,7
1957	623,2	381,7	241,5
1958	588,5	371,5	217,0
1959	479,3	346,2	133,1
1960	393,0	308,0	85,0

¹⁸⁴ Tamtéž,

7.1 Investice do bytové výstavby

Přestože finance na bytovou výstavbu od roku 1954 až do roku 1959 stále stouply,¹⁸⁵ nebyl tento výsledek dostačující. V hodnocení objemu bytové výstavby bez akce CH byl plán pro rok 1955 splněn pouze na 79,3%. Hodnota 75,620 milionů zaostala za předpokladem o 20,730 milionů. Podobně neúspěšný byl i ukazatel předání bytů do užívání, neboť k naplnění plánu bylo potřeba poskytnout oproti 943, dalších 265 bytových jednotek.

Dle vyjádření výroční zprávy k nesplnění plánu došlo vinou opožděného dodání projektové dokumentace, která ke všemu byla neúplná a také amnestií, která způsobila odchod kvalifikovaných pracovníků. Neuspokojivý výsledek v otázce bytové výstavby vyvolal reakci u politického byra ÚV KSČ, které 18. dubna 1955 úkolovalo ministra stavebnictví Emanuela Šlachtu, aby v letech 1955 až 1957 zajistil pro Jáchymovské doly výstavbu 5 000 bytů, z nichž 500 mělo být do konce roku 1955 předáno do užívání. Tento termín však byl prodloužen do 15. ledna 1956.¹⁸⁶

Ukázalo se, že v plnění požadavku na výstavbu pět tisíc bytových jednotek, se objevilo několik problémů. Jáchymovské doly například odmítli investovat do bytové výstavby, čímž došlo k jejímu zpoždění, Ministerstvo stavebnictví pak nezajistilo, aby výstavba, měla požadující kapacitu.¹⁸⁷ Požadavek bytové výstavby na rok 1955 tak splněn nebyl.

Potíže s výstavbou bytových jednotek pokračovaly i v roce 1956.¹⁸⁸ Celkový počet předaných bytů byl 1 504. Podle plánu mělo však být připraveno na 2 112 bytů k předání. Roku 1956 byl tak plán v otázce celkového počtu předaných bytů do užívání splněn pouze na 71,2%. Celkový objem na bytovou výstavbu byl splněn na 75%, hodnotou 153,658 milionů.¹⁸⁹

Na rok 1957 byl plán bytové výstavby stanoven na 164,542 milionů korun a jeho splnění bylo o tři procenta nižší než před rokem. Bytů bylo předáno 1 442, což byl počet,

¹⁸⁵ Tamtéž,

¹⁸⁶ NA, Praha, 02/2-91-109, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1955., 1956, Příloha III., s. 6

¹⁸⁷ NA, Praha, 02/2-91-109, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1955., 1956, Příloha III., s. 7

¹⁸⁸ NA, Praha, 02/2-134-174, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1956, 1957, Příloha III., s. 1

¹⁸⁹ NA, Praha, 02/2-134-174, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1956, 1957, Příloha III., s. 10

který za plánem zaostal o 259 bytových jednotek. Pokračující nedostatky v bytové výstavbě spočívaly v nedostatečné organizaci a neplnění úkolu ze strany ministerstva stavebnictví.¹⁹⁰

Plány nebyly splněny ani v roce 1958, kdy bylo předáno 1 230 bytů. Objem celkové bytové výstavby činil 134,6 milionů. Plán však požadoval na objemu celkové výstavby utratit 156,6 milionů a předat do užívání 1 625 bytových jednotek.

Ani na konci padesátých let nedošlo k naplnění plánu v otázce investic do bytové výstavby. Oproti roku 1958, kdy byl plán splněn na 85,9%,¹⁹¹ o rok později došlo k hodnotě 97,6%. Bylo toho dosaženo cifrou 85,4 milionů, která byla jen o 2,1 milionů nižší, než předpokládal plán.¹⁹² Také procentní naplnění ukazatele předání bytů do osobního užívání bylo v porovnání s předešlým rokem vyšší. V roce 1958 byl plán splněn na 75,7%,¹⁹³ zato v roce 1959 už byla procentní hladina na 90%. Plán počítal s 866 užívanými byty, ale ve skutečnosti jich bylo předáno pouze 799.¹⁹⁴

¹⁹⁰ NA, Praha, 02/2-170-229, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1957, 1958, Příloha III., s. 11

¹⁹¹ NA, Praha, 02/2-209-285, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1958., 1959, Příloha III., s. 16

¹⁹² NA, Praha, 02/2-252-336, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1959., 1960, Příloha III. B., s. 7

¹⁹³ NA, Praha, 02/2-209-285, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1958., 1959, Příloha III., s. 16

¹⁹⁴ NA, Praha, 02/2-252-336, Zpráva o plnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1959., 1960, Příloha III. B., s. 7

Tab. č. 14: Výše investic do bytové výstavby a počet předaných bytů do užívání v letech 1955 až 1959.¹⁹⁵

Rok	Kritérium	Celkový objem na bytovou výstavbu v mil. korun	Celkový počet bytů předaných do užívání
1955	Splnění	107,997	967
1956	Plán	204,772	2 112
	Splnění	153,658	1 504
	Procentní splnění	75%	72,1%
1957	Plán	288,479	1 701
	Splnění	164,542	1 442
	Procentní splnění	72%	84,8%
1958	Plán	156,6	1 625
	Splnění	134,6	1 230
	Procentní splnění	85,9%	75,7%
1959	Plán	87,5	866
	Splnění	85,4	798
	Procentní splnění	97,6%	90,0%

Uvedené hodnoty ukazují, že bytová výstavba byla ovlivněna nedostatkem investic, které plynuly do československého uranového průmyslu. Dle vyznění výročních zpráv, bylo důvodů neplnění plánu několik. Jako nejlogičtější důvod je možné uvést, že velikost československého hospodářství jednoduše nemohlo pokrýt investice, které byly potřeba, V takovýchto situacích, jak je výše uvedeno, si Československo vypomáhalo zahraničními půjčkami, na kterých měl Sovětský svaz enormní zájem, ovšem do jisté doby. Od poloviny padesátých let však SSSR ztrácel o československý uran zájem, odmítal hradit některé investice a ztratil také zájem na poskytování dalších investičních půjček.¹⁹⁶

Tím se pochopitelně objem možných finančních prostředků, které by se daly investovat, zmenšil a protože hlavní prioritou bylo zvyšování množství těžby, potažmo

¹⁹⁵ Tabulka je přehledným zobrazením údajů, které jsou obsaženy v textu v rámci kapitoly a všechny mají uvedeny příslušné zdroje.

¹⁹⁶ PINEROVÁ, Klára. Těžba uranové rudy. In: PINEROVÁ, Klára (eds.). *Jáchymov – jeviště bouřlivého století.*, s. 102

rozšiřování geologického průzkumu, na bytovou výstavbu zbyla jen malá částka investic, která nemohla naplnit výši předpokládaných plánů.

Je také nesporné, že nedostatečná výstavba bytových jednotek měla negativní vliv na vývoj pracovních sil, neboť pokud potencionální pracovníci neměli zajištěné bydlení v oblasti zaměstnání, pracovní nabídku mohli odmítnout právě z důvodu, že neměli kde bydlet po nástupu do uranových podniků a případné dojíždění za prací pro ně nebylo výhodné.

8 Cena uranu

Základní otázka, která stála na počátku vzájemné uranové smlouvy, byla, jaká bude výše ceny za vývoz radioaktivního materiálu. Po určitých úvahách se nakonec dospělo k několika možnostem řešení.

První úvaha o ceně se odvíjela od poměru mezi cenou získané energie z uhlí a předpokládaným ziskem energie z uranového materiálu.¹⁹⁷ Propočty odhadovaly, že z jednoho kilogramu uranu by bylo možné získat 22 milionů kilowatthodin, což by odpovídalo energetickému potenciálu 2 700 až 2 900 tun ostravského uhlí, které dosahovalo hodnoty 667 000 korun. Z této sumy by se následně pročitávaly náklady a zisk.

Druhou variantou byla teorie, že stanovená prodejní cena nebrala v úvahu ve výpočtu svéstojných nákladů hodnotu samotných rud v zemi. Ačkoli byl uran cenným produktem československého národního bohatství, v návaznosti na fakt, že Sovětský svaz uplatňoval monopol na odběr této suroviny za dohodnutou cenu dle smlouvy, statut cenné národní suroviny přestával existovat. Procento ziskové přírážky nedosahovalo takové hodnoty, aby mohlo kompenzovat samotnou hodnotu rudy v zemi.

Třetí možnost stanovení ceny vycházela z hodnoty za uranový materiál, kterou platily Spojené státy americké Belgickému Kongu. Tato suma činila patnáct až osmnáct tisíc korun za jeden kilogram uranu v kovu.

Všechny tyto návrhy byly postupně zavrženy a dále tak platilo cenové vyrovnávání stanové ve vzájemné dohodě, které bylo poté upraveno dvěma protokoly z let 1949 a 1952.¹⁹⁸

Do podpisu protokolu z roku 1952 byly v prodejní ceně v letech 1945 až 1951 započítány všechny náklady spojené s těžbou včetně těch mimo výrobních, tedy i náklady na platy, stravování a ubytování pracovníků, či náklady na vybudování infrastrukturní sítě. Československo mělo zajištěno v tomto období také určité procentu zisku.¹⁹⁹ V letech 1946 až 1949 byla hodnota ziskové přírážky ve výši 18%.²⁰⁰

Protokol podepsaný 22. dubna 1949 československým předsedou vlády Antonínem Zápotockým a ministrem zahraničního obchodu Sovětského svazu Lošakovem však

¹⁹⁷ PINEROVÁ, Klára. Těžba uranové rudy. In: PINEROVÁ, Klára (eds.). *Jáchymov – jeviště bouřlivého století.*, s. 99

¹⁹⁸ KAPLAN, Karel. PACL Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*, s. 58

¹⁹⁹ TOMEK, Prokop. *Československý uran 1945 – 1989*. s. 23

²⁰⁰ KAPLAN, Karel. PACL Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*, s. 56

procento ziskové přírážky z výrobních nákladů snížil na 15%. Československo jako určitou kompenzaci obdrželo od SSSR bezúročnou půjčku na 15 let.²⁰¹

Mezi lety 1952 až 1959 následně docházelo z vůle Sovětského svazu k dalšímu snižování ziskové přírážky.²⁰² Důkazem toho byl 18. dubna 1952 podpis protokolu, který její výši stanovil na 10%. Konečná cena se také nově začala skládat pouze z provozních nákladů a veškeré ostatní neměly na její konstrukci vliv.²⁰³

V následujících letech se cena vyvíjela dále. Od roku 1959 Sovětský svaz za uranový materiál vyplácel pevně stanovenou cenu, jejíž hodnota byla určena na pět let dopředu. V letech 1967 až 1989 byly však již výrobní náklady daleko vyšší než cena, za kterou Sovětský svaz byl ochoten dodaný uranu nakupovat. Uranový průmysl byl tak fakticky závislý na dotacích ze státního rozpočtu.²⁰⁴

Od podpisu protokolu v roce 1949 soustavně docházelo k poklesu československého zisku.²⁰⁵ Je tedy zřejmé, že Československo od konce čtyřicátých let na základě vzájemné uranové smlouvy vydělávalo stále méně finančních prostředků. Navíc je možné hovořit i o celkově nízké sazbě za vývoz radioaktivní suroviny, neboť pokud porovnáme sumu, kterou Sovětský svaz platil Československu v letech 1945 až 1951, s cenou, kterou platily Spojené státy americké Belgickému Kongu, za stejné množství materiálu, shledáme, že Československo obdrželo zhruba o 11 miliard korun méně.²⁰⁶

Pozice Sovětského svazu coby monopolního odběratele znemožňovala Československu svobodně nakládat se svým národním surovinovým bohatstvím. Částka vyplácená za jeden kilogram materiálu na konci sedmdesátých let činila pouhých 210 korun a na konci let osmdesátých dokonce jen 117 korun.²⁰⁷

Takovéto zisky bezesporu nemohly být uspokojivé, uvažíme-li, že v polovině čtyřicátých let se jednalo o patrně nejatraktivnější surovinu, která mohla ovlivnit a patrně i ovlivnila vývoj světa po druhé světové válce.

²⁰¹ TOMEK, Prokop. *Československý uran 1945 – 1989*. s. 5

²⁰² TOMEK, Prokop. *Československý uran 1945 – 1989*, s. 23

²⁰³ KAPLAN, Karel. PACL Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*, s. 56

²⁰⁴ TOMEK, Prokop. *Československý uran 1945 – 1989*. s. 23

²⁰⁵ KAPLAN, Karel. PACL Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*, s. 56

²⁰⁶ KAPLAN, Karel. PACL Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*, s. 59

²⁰⁷ TOMEK, Prokop. *Československý uran 1945 – 1989*. s. 23

9 Závěr

Při zohlednění výše uvedených poznatků, je možné podotknout několik poznámek, z nichž některé jsou již uvedeny rámci jednotlivých kapitol.

Samotný způsob sjednávání vzájemné smlouvy byl velmi nestandardní, neboť o vyjednáváních nebyla z počátku informována celá vláda a ani Prozatímní národní shromáždění. Skutečnost, že československá vláda schválila jinou podobu vzájemné smlouvy, než byla posléze podepsána Ivanem Bakulinem a Hubertem Ripkou, což dokazuje i porušení informačního embarga ministrem zahraničí Janem Masarykem, je také velmi závažná.

Fakt, že sovětská členové smíšené komise odmítali ponechat deset procent vytěženého materiálu v Československu, svědčí o tom, že porušovali usnesení vzájemné dohody a bylo by tedy vhodné ji posléze revidovat, na což však československá vláda patrně neměla odvahy.

Při pohledu na samotné fungování uranového průmyslu, je patrné, že procházel řadou problémů, které se do poloviny padesátých let s pomocí mimořádných investic či odborné pomoci sovětských expertů dařilo odstranit. V okamžiku kdy však evidentně opadl zájem Sovětského svazu o československý uran, investice klesaly a těžba byla postupně utlumována.

Můžeme tedy hovořit o účelovosti sovětského zájmu, díky kterému se v Československu vytvořilo specializované průmyslové odvětví a v momentě, kdy byla potřeba Sovětského svazu naplněna, československý uranový průmysl již nebyl potřeba.

Vznik československého uranového průmyslu je nutno chápat v kontextu dobových událostí, které se odehrávaly po druhé světové válce. Jak již bylo výše několikrát zmíněno, hlavní roli při vzniku samostatného průmyslového odvětví hrál enormní zájem Sovětského svazu na získání radioaktivního materiálu pro účely jaderné pumpy, která by změnila vojenský monopol Spojených států amerických.

Československý uran je důležitým faktorem, který mohl ovlivnit a nejspíše také ovlivnil, geopolitické směřování Československa po roce 1945. Pokud uvážíme všechny důvody, proč se Československá republika připojila ke státům socialistického bloku, na prvním místě musíme pochopitelně zohlednit význam osvobození Rudou armádou, stejně jako důležitost vzájemné spojenecké dohody podepsané se Sovětským svazem roku 1943. Následně nemůžeme přehlédnout politický význam a moc Komunistické strany

Československa v rámci struktur Národní fronty a zároveň musíme též zohlednit posun politické mentality celoevropské společnosti k levicovým politickým ideálům. Za definitivní zlom rozdělení států na západní, demokratickou a východní, socialistickou polovinu světa, považuje současná historiografie otázku přijetí Marshallova plánu.

V kontextu těchto událostí uranová dohoda mezi Československem a Sovětským svazem se jeví zcela logicky. Není však zodpovědné tvrdit, že uranová dohoda měla přímo rozhodující vliv na přiklonění Československa k sovětskému bloku. Všechny výše uvedené události je nutné chápat jako dílčí faktory, tvořící jeden celek, který tomuto posunu Československa přispěl.

10 Seznam použité literatury:

Archivní prameny:

Národní archiv

Národní archiv, Praha, fond 02/2 (Politické byro ústředního výboru KSČ 1954 - 1962), svazek 91, archivní jednotka 109, Zpráva o splnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1955, 1956, Příloha I.

Národní archiv, Praha, fond 02/2 (Politické byro ústředního výboru KSČ 1954 - 1962), svazek 91, archivní jednotka 109, Zpráva o splnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1955, 1956, Příloha III.

Národní archiv, Praha, fond 02/2 (Politické byro ústředního výboru KSČ 1954 - 1962), svazek 134, archivní jednotka 174, Zpráva o splnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1956, 1957, Příloha I.

Národní archiv, Praha, fond 02/2 (Politické byro ústředního výboru KSČ 1954 - 1962), svazek 134, archivní jednotka 174, Zpráva o splnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1956, 1957, Příloha II.

Národní archiv, Praha, fond 02/2 (Politické byro ústředního výboru KSČ 1954 - 1962), svazek 134, archivní jednotka 174, Zpráva o splnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1956, 1957, Příloha III.

Národní archiv, Praha, fond 02/2 (Politické byro ústředního výboru KSČ 1954 - 1962), svazek 134, archivní jednotka 174, Zpráva o splnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1956, 1957, Příloha IV.

Národní archiv, Praha, fond 02/2 (Politické byro ústředního výboru KSČ 1954 - 1962), svazek 170, archivní jednotka 229, Zpráva o splnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1957, 1958, Příloha I.

Národní archiv, Praha, fond 02/2 (Politické byro ústředního výboru KSČ 1954 - 1962), svazek 170, archivní jednotka 229, Zpráva o splnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1957, 1958, Příloha III.

Národní archiv, Praha, fond 02/2 (Politické byro ústředního výboru KSČ 1954 - 1962), svazek 209 B, archivní jednotka 285, Zpráva o splnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1958, 1959, Příloha I.

Národní archiv, Praha, fond 02/2 (Politické byro ústředního výboru KSČ 1954 - 1962), svazek 209 B, archivní jednotka 285, Zpráva o splnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1958, 1959, Příloha III.

Národní archiv, Praha, fond 02/2 (Politické byro ústředního výboru KSČ 1954 - 1962), svazek 262, archivní jednotka 336, Zpráva o splnění plánu ústřední správy výzkumu a těžby radioaktivních surovin za rok 1959, 1960, Příloha III B.

Literatura:

- BUFKA, Aleš. Uranové rudy v ruské sféře vlivu do roku 1949. *Rozpravy Národního technického muzea v Praze. Studie z dějin hornictví* 33. (2004), č. 187
- JANČÍK, Drahomír. Vývoz československého uranu do Sovětského svazu v letech 1946-1959. *Acta oeconomia Pragensia: vědecký sborník Vysoké školy ekonomické v Praze* 15 (2007), č. 7
- KAPLAN, Karel. PACL, Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*. České Budějovice: Actys, 1993.
- LEPKA, František. *Český uran. Neznámé hospodářské a politické souvislosti. 1945 – 2002*. Liberec: Knihy 555, 2003.
- PINEROVÁ, Klára. Těžba uranové rudy v Československu a východním Německu. Strategie získávání pracovních sil. In: PINEROVÁ, Klára (eds.). *Jáchymov – jeviště bouřlivého století*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2018.
- POUSTA, Zdeněk. Tábory nucené práce Jáchymov. *Právněhistorické studie* 37 (2005),
- PRŮCHA, Václav. Od první republiky k Pražskému jaru (1949-1968). In: PRŮCHA, Václav a kolektiv. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992*. Brno: Doplněk, 2009
- TOMEK, Prokop. *Československý uran 1945 – 1989: těžba a prodej československého uranu v éře komunismu*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 1999.
- STANĚK, Vlastimil. Náš uran – fámy a pravdy. *Rozpravy Národního technického muzea v Praze. Studie z dějin hornictví* 23. (1993), č. 128, s. 22-25
- STANĚK, Vlastimil. Náš uran v roce 1945. *Rozpravy Národního technického muzea v Praze. Studie z dějin hornictví* 28. (1999), č. 162, s. 32-38
- ZEMAN, Zbyněk. KARLSCH, Rainer. Na uranu záleží! – Středoevropský uran v mezinárodní politice 1900-1960. Praha: Academia, 2020

Elektronické zdroje:

Historie.cs. [online].Česká televize [ČT24], 9.7.2017. [cit.2019-02-10]

<https://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/210452801400004-pripad-fierlinger>

11 Seznam zkratek:

SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
KGB	Комитет государственной безопасности
NKVD	<i>Народный комиссариат внутренних дел</i>
OSN	Organizace spojených národů
STB	Státní bezpečnost
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany československa
ČSR	Československá republika
TNP	Tábor nucené práce